

I. N. 7.
DISSERTATIO INAUGURALIS
DE

26
13
DEO COMMISSIS,

Was Gott befohlen wird / 1712, 24
QVAM

DIRIGENTE SVMMO RERVVM ARBITRO
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

D O M I N O

GVILIELMO HENRICO,

DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE AC MONTIVM,
ANGARIAE, WESTPHALIAE ET RELIQA.

IN ALMA SALANA

ITA DECERNENTE ILLVSTRI ICTORVM ORDINE
P R A E S I D E

VIRO ILLVSTRI ATQVE MAGNIFICO

D O M I N O

CHRISTIANO WILDVOGELIO,

ICTO CONSVMMATISSIMO,
CONSILIARIO SAXO-ISENACENSI INTIMO, CVRIÆ PROV. ET
SCAB. NEC NON FACVLTAT. JVRID. ASSESSORE GRAVIS-
SIMO, VT ET ANTECESSORE CELEBERRIMO,

MAECENATE PIA DEVOTIONE AD CINERES COLENDO

PRO LICENTIA

SVMMOS IN VTROQVE JVRE HONORES CAPESSENDI

D. XVI. JVLII M. DCC. XII.

PLACIDAE DISQVIVISIONI EXPONIT

VLRICVS MARBACHIVS, ARGENTORAT.

I E N A E, LITTERIS MVLLERIANIS.

28

DEO COMMISSIS
BERNARDINO RUCICE AC DOMINO
JOHANNI HENRICO
AD VITAM NUMERARIA RUCICE
D. O. M. I. N. O.
GUASTIANO WILHELMO
CONVITIO RUCICE AC DOMINO
AD VITAM NUMERARIA RUCICE
D. O. M. I. N. O.
AD VITAM NUMERARIA RUCICE
D. O. M. I. N. O.
AD VITAM NUMERARIA RUCICE
D. O. M. I. N. O.

LVDO VICI MAGNI

REGIS CHRISTIANISSIMI CONSILIARIO

V I R O

*PERILLVSTRI ATQVE EXCEL-
LENTISSIMO*

D O M I N O

JO. BAPTISTÆ

DE KLINGLING,

APVD ARGENTORATENSES PRÆ-

TORI REGIO VNIVERSITATISQVE

PROTECTORI

*EMINENTIBVS IN PVBLICVM MERITIS VNDIQVAQVE
SPLENDIDISSIMO*

MEÆ PRIVATIM FAMILIÆ

PATERNÆ PARITER MATERNÆQVE PATRONO
BENIGNISSIMO

MÆGENATI MEO OPTIMO MAXIMO

UT ET VIRIS
GRAVITATE MVNERVM
MERITORVM IN PATRIAM AMPLITVDINE
VIRTVTIS AC DOCTRINÆ EXCELLENTIA
ILLVSTRIBVS

INCLVTI LEGATI FRIDIANI

DOMINIS PRÆFECTIS

A FCTO CONSVMMATISSIMO

B. DOMINO

JO. JACOBO FRIDIO,

REIP. ARGENT. SYNDICO ET CONSILIARIO

QVI DVVVM VIVENDI IN HIS TERRIS FINEM FECIT

BENE MERENDI NON FECIT

TANQVAM TESTATORE PROVIDENTISSIMO

DECLARATÆ OLIM VLTIMÆ VOLVNTATIS

CONSERVATORIBVS ATQVE EXECVTORIBVS

LONGE MERITISSIMIS

HOC QVICQVID EST THESIVM JVRIDICARVM

INAVGVRALIVM IN ARGVMENTVM SVBMISSÆ OBSER-

VANTIÆ GRATIQVE ANIMI TESSERAM

HVMILLIMÆ OFFERO

TANTORVM NOMINVM

DEVOTISSIMVS CLIENS

VLRICVS MARBACHIVS, ARGENTOR.

I. I.

§. I.

Vmen aliquod existere æternum, a quo omnia, quæ videmus, dependent, quodue vniuersum mundum, hominesque in eo viuentes potentissime gubernat, naturalis ratio cuilibet mortalium euidentissime demonstrat, quin & ab Ethnicis sapientioribus fuit agnitum. Testatur id ipsum Cicero *Tuscul. quest. 1.* dum firmissimum hoc, ait: *adferri videtur, cur Deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de Deo prauis sentiunt, id enim vitioso more effici solet, omnes tamen esse vim & naturam diuinam arbitrantur. Consimile huic est, quod Seneca scribit, Epist. 117. Deos esse inter alia se colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec vlla gens vsquam est adeo extra leges moresque proiecta, ut non aliquos Deos credat.*

A

§. II.

Supremum autem illud Numen, præter multiplices virtutes, quæ ornatur, summe iustum esse, in eo pariter omnes, qui recta ratione vtuntur, consentiunt. Id enim summa Dei perfectio, quæ eidem tribuitur, requirit, ita vt sine iustitia Deus a mente humana concipi nequeat. Spectatur vero hæc Numinis iustitia vel in ordine ad seipsum, quatenus Deus nihil vult, nec velle potest, nisi quod iustum est: vel in ordine ad alios, dum creaturis ratione præditis iustitiæ suæ conuenientes præscribit leges, atque secundum eas homines regit ac gubernat, bonis scilicet præmia, malis vero supplicia promerita decernens. Agnouerunt id itidem gentiles Poætæ, atque hinc Iustitiam Ioui perpetuo asfidere tradiderunt, quam propterea Orpheus apud Stob. *serm. 9.* ita alloquitur:

--- *Quæ etiam super Iouis principis sacro sedet folio,
Coelitus despiciens vitam mortalium in varias gentes diuisorum,*

*Iniustorum vterix, supplicis grauans iustis,
Veritatis equalitate concilians dissimilia.*

Omnia enim quæ mala mente homines committunt

Temere, nimium concupiscentes malis consiliis,

Tu sola pœniens, poenam sumis ab iniustis.

Hostis improborum, beneuola autem versaris cum iustis.

Inculcant id ipsum scriptores Comici passim in scriptis suis, veluti cum Euripides in *Hecuba: act. 5.*

Facinus, inquit: cruentum

Malorumque pestiferum iustitiæ obnoxium

Nec apud Deos euanescit, aut obliuioni intercidit.

nec non Sophocles in *Oedip. verb.*

--- *Sed existimetis*

Ipsos (Deos) respicere pios homines,

§ (3) §

Et impios quoque videre, neque adhuc quenquam

Impiorum poenam diuinam effugisse.

vid. plura apud Dn. Pfanner. *in system. Theolog. gentil.*
cap. 2. S. 24.

§. III.

Iustitiam istam diuinæ naturæ propriam, exercet
supremum Numen vel immediate, vel mediate. Media-
te quidem quando Reges, Principes ac Magistratus con-
stituit, quibus non curam solum ac obseruantiam legum a
se conditarum, sed & ipsum regimen, ac tum decisionem
rerum controuerfarum, tum animaduersionem in impro-
bos mandat, vt sic isti vices ipsius Dei in mundo ge-
rant, ipsumque Deum actionibus iustis representent. Et
fane supremas potestates ab ipso Deo dependere, quin
& quemlibet Magistratum, licet inferiorem & subordi-
natum, Dei esse ministrum, Scriptura sacra nos edocet,
ad Rom. Epist. cap. XIII. 4. Id quod itidem firmissime sibi
gentiles persuaserunt, dum non solum in creandis aut
eligendis Magistratibus, Deorum suorum suffragia preci-
bus expetuerunt, vid. Cicero *in Orat. pro Muræ.* sed &
Principes suos post mortem Deorum numero adscripse-
runt, quin & viuos adhuc inter Deos coluerunt. Vosius
de Orig. Idololatr. lib. 3. cap. 16.

§. IV.

Ex his iam liquido inferre licet, teneri Magistratus
& iudices a iustissimo Numine constitutos, omnes suas
actiones eo dirigere, vt illæ sanctissimæ voluntati diui-
næ, iustitiæque & legibus sint conformes, adeoque non
solum prohibere debeant ea, quæ iuri contrariantur; sed
& in contemptores legum iustas poenas decernere easque
feuerissime exequi. Nec enim Principis nomen meretur,
qui iustitiæ fines excedit. *can. 21. caus. 2. qu. 1.* Hinc laudi-
bus

bus condignis merito euehitur Antiochus, Asia Rex, qui omnibus regni sui urbibus scripsisse traditur, quod si quid in litteris suo nomine exaratis, legibus aduersum contineretur, crederent subditi, id ignaro se scriptum fuisse, illique non obtemperarent. *Gail. Obs. L. II. O. 58. n. 10.* Et Anastasius Imp. in *l. fin. C. si contr. ius.* omnes cuiuscunque maioris vel minoris administrationis Republicæ suæ iudices prudentissime admonet, vt nullum rescriptum, nullam pragmaticam sanctionem, nullam sacram adnotationem, quæ generali iuri aduersa esse videatur, in disceptationem cuiuslibet litigii proferri patiantur. Sic enim demum nominis & officii sui mensuram adimplent, si iustitiam colant, neminique iniuriam inferri patiantur.

§. V.

Neque exercitium solum iustitiæ eiusdemque administratio Magistratibus superioribus incumbit, sed & cura condendarum legum, earundemque publicatio, vt subditi regulam habeant, ad quam vitam suam componant, & quid ipsis agendum, aut omittendum sit, intelligant. Sunt quippe leges & constitutiones vinculum fortissimum, quo ciues inuicem coarctantur: sunt denique anima quasi & spiritus rerum publicarum, sine quo totum corpus quasi mortuum iacet, ac penitus putrescit. Optime hinc Leo Imperator in *Nonella sua 19.* *Qui leges, inquit: Reipublica oculos esse dixerit, is profecto nihil inde ens pronunci uerit. Quemadmodum enim res maxime necessaria est animali non titubans oculus, ita & Reipubl. legum æquus & rectus status.* Nec dubium est, quin sicuti potestates mundanæ Deum autorem habent, ita earundem recte compositæ leges, ab ipso supremo Numine procedant, eandemque, quam diu næ iusiones, mereantur obseruantiam. *Quam in rem Iohannes VIII. Pont. in*

can. fm. caus. 16. qu. 3. venerandas Romanas leges diuinitus per ora piorum Principum esse promulgatas, asserere non dubitat.

§. VI.

Vt vt vero Reges & Principes ab ipso Deo ad iustitiam promouendam & administrandam constituti sint; sepius tamen euenit, vt illi a tramite iusti longe deflectant, officii sibi demandati nullam rationem habeant, sed pro lubitu suo agant, omniaque iura tam diuina quam humana pessudent. E contrario quoque nunquam accidit, vt optimi Principes legum sancita in usum transferre haud valeant, aut saltem quaedam maioris boni causa permittere cogantur, quae prohibenda fuissent, adeoque nolentes quasi suo munere rite defungi nequeant: quibus casibus quid faciendum sit, tum subditis, quam ipsis Regentibus, non immerito ambigitur. Sane DEO haec COMMITTENDA esse, nemo dubitat. Hanc enim vocem vulgi communem esse nouimus, Ich mus es Gott befehlen/idque solatii quam plurimis relinqui nouimus, vt DEO supremo iudici, omniumque potentissimo diribitori ea relinquunt, quae a mundanis potestatibus impetrare non possunt, ipsosque Magistratus ac iudices saepe ab his abstineant, quibus tollendis semet impares quadatenus esse sentiunt.

§. VII.

Cum igitur frequentissima haec loquendi formula passim exaudiatur, vsus vero eiusdem rectus non omnibus sit notus, in fundamenta eius paulo curatius inquirere, & in quibus casibus licite DEO quid COMMITTENDVM, dispicere operae pretium esse duxi. Scilicet, quoties saluberrimae leges cessant, aut illarum vsus &

exercitium impeditur, toties supremi Numinis potestas, cui omnes humanæ potestates subordinantur, succedit, & locum quasi harum supplet, vt proinde ipsi aeterno ac summo Monarchæ, illa, quæ deficiunt, committi & debeant & possint. Ex quo simul patescit, quidnam sit, commissio DEO facta. Nimirum nihil aliud, quam actus, quo ea, quæ a potestate humana iuxta legum præscripta vindicari possent aut deberent, ad DEVM, tanquam summum directorem & vindicem, referuntur, eiusque animaduersioni relinquuntur. Vt autem distinctius hac in re procedamus, causas prius inuestigabimus & fontes, ex quibus hæc DEO facta COMMISSIO quasi profluit, deinde effectum eius paucis sumus per-
lustraturi.

§. IIX.

Committuntur vero nonnulla DEO, vel a superioribus, qui subditis præsent, vel ab illis, qui superiori bus subsumt ac parent. Illi tales sunt vel immediati, quæ ab ipso DEO constituti sunt, nec alium quam DEVM super se agnoscunt, aut saltem hæc assimilantur: vel mediati, qui scilicet ab alio potestatem acceperunt, eamque vel iure proprio, vel alieno nomine, exercent. Vocantur hi alias moribus nostris *Magistratus*, qui licet iuxta Romanarum legum scita a iudicibus differant, veluti discrepantiam illorum ostendit *lex. 5. ff. de re iud.* vbi iurisdictionem Magistratus, notionem vero iudicis esse, innuitur, vid. Francisci Polleti *Hist. for. Rom. L. 3. c. 1. p. 206. & L. 5. C. 17. p. 553.* in eo tamen inuicem hodie conueniunt, quod eadem personæ, penes quas notio est, & de causis controuersis iudicent. Lauterbach. *Coll. Th. pr. T. de Iud. §. 32.* atque si quædam eorundem forum supergrediantur, vel salus publica, aut aliæ circumstantiæ id requirant, proprio iudicio suspen-

§ (7) §

penſo, diuinæ vindictæ haud raro locum relin-
quant.

§. IX.

Summi Imperantes, qui non niſi DEVM agno-
ſcunt ſuperiorem, eidem committunt vel talia, quæ ipſo-
rummet iura concernunt, vel quæ ab aliis populis pa-
trantur, eorum poteſtati haud ſubiectis, aut quæ ad ipſos
ſubditos ſpectant. Primum quod attinet, toto die vi-
demus, vbi ſummis Imperantibus ad ſua defendenda,
aut iniuſte ablata recuperanda belligerandum eſt, feli-
cem euentum DEO ideo committi, quod omnes ve-
rum agnoſcant illud Pindari; ἑὸς μάχην, ἰδὲ πόλεμον, ζω-
γεῖς ἦσθ. Solus quippe DEVS, ceu ſummus Monarcha,
legum & iuſtitiaꝝ hoſtes excutit imperiis, certifi-
ſſimamque illis victoriam concedit, qui ſe autore,
militant; tales autem qui ſint, ipſius Regum,
omnium ſupremi Regis tantum eſt arbitrari. Sic ex di-
uino præcepto bellum ſuſcepit Iofua *Iof. VIII. 1.* & Moſen
ex mandato DEI bellum geſſiſſe, nec minus Dauidem,
ex ſacris notum eſt litteris; vnde & illud patet, eoſdem
ſecundum rerum exitum ſoli adſcripiſſe lehouæ. Plura,
quæ ex hiftoriarum monumentis afferri huc poſſent,
mitto, vnum ſaltem hanc in rem inſigne Impe-
ratoris noſtri Iuſtiniani adnotaſſe ſuffecerit exem-
plum. Hic enim in *prooemio Inſt. §. 1. 2.* quod in hoſti-
libus proeliis victor extiterit, id annuente atque propi-
tio DEO peractum fuiſſe, diſertis verbis, inſignem pie-
tatem ſpirantibus, teſtatur. Neque hodiernum aliunde
victorias ſuas ſe expectare ſummi Imperantes profiten-
tur, dum in declarationibus belli id præcipue vrgent;
fore vt DEVS iuſtam cauſam foueat; ſe DEO autore,
iuſtitia dictitante, bella gerere: Von Gott und Rechts-
wegen; Gott werde die gerechten Waffen ſegnen. Quo
ipſo

ipſo ſane dubiam armorum fortem DEO committi, ne-
mo facile ibit inſicias. vjd. Grot. *de I. B. & P. L. III.*
C. IX. §. 4. n. 2.

§. X.

Verum enim vero accidit haud raro, vt iuſtus
etiam cauſa cadat, & qui legitimum belli finem haber,
dum ad tranquillitatem, vel ad tutelam ſuam idem
dirigit, ab a lio qui libidine dominandi aliisque iniuſtis
inuafionis c auſis ad id procedit, vincatur opprimatur-
que. Sane Alexander ille magnus, non niſi effraſi hac
agebatur dominandi cupidine, dum quietos & a notitia
quoque ſua remotos populos ſcrutatas bello perfequere-
tur, & tamen nunquam fere non victor euafit, adeo vt
Lucanus *L. 10. v. 21.* illum felicem terrarum pradonem
vocare, non dubitet. Nimirum ſolet aliquando DEVS
ipſe, vt peccata mortalium coërceat, tyrannicas has di-
reptiones permittere, iisque ceu flagellis vti, ſed me-
tis conſtitutis, quouſque eas toleraturus ſit: tandem
tyrannos grauiffime vlcifcitur, ſarcitque ac reſtituit la-
befactata, quemadmodum hoc egregie demonſtratur in
Chronico Carionis ſub Henrico Salico, *p. m. 554.* & paſ-
ſim, vbi de diuina prouidentia in translatione & de-
ſtructione regnorum agens, elegantia atque pia verba
profert. Scythæ quoque in ſapienti illa minimeque ſcy-
thica oratione, apud Curtium *Lib. 7. cap. 8.* Alexandro id
inſculcant, & docent, quod *dum ad culmen venire homines
contendunt, vna cum ipſis ramis, quos apprehenderunt, decidant.*
Quibus verbis ad infelicem iniuſtorum exitum reſpicien-
tes, cum aliud auxilium non ſupereſſet, huic fato im-
minentis ſibi ab Alexandro iniuriæ vindictam commiſe-
runt. Erat ſane prudens hoc Scytharum conſilium,
quod, ſi rem iuxta Chriſtiana religionis normam exami-
naue-

nauerimus, ad diuinam nos ducet prouidentiam, qua dirigente accidit, vt superbi tandem de sede sua deiician- tur, releuenturque oppressi. Tutò ergo in hac diuini Numinis voluntate Princeps iniusta vi suis possessioni- bus deiectus acquiescet, ne intempestiue se potentiori opponendo, maiora sibi suisque mala accerfat, aut de- speratione quadam correptus, prapotens Numen iniu- stitix aut iniquitatis accuset.

§. XI.

Quid ergo ratione aliorum populorum suæ pote- stati non subiacentium, princeps diuinæ vindictæ re- linquere debet? Equidem, sicut in republica quilibet ci- uium de propriis saltem tenetur actionibus, neque ob ea, quæ ab aliis geruntur, nisi hæc speciali quadam ratione ad ipsum spectent, vid. Puffendorff. *de off. Hom. & ciu. L. I. c. 1. §. 18.* vel præmia nanciscitur, vel poe- nas sustinet, imo culpæ potius adscribitur, si quis se- met rei ad se non pertinenti immisceat, *l. 36. ff. de R. I.* ita etiam in magna illa gentium societate, ea parum- vel nihil ad principem attinere videntur, quæ apud gentem illi nullo iure subiectam perpetrantur; modo ta- lia sint, quæ ipsi nullam iniuriam inferunt, pacatumque reipublicæ suæ statum non turbant. Imò, sine iniuria Princeps ab alio, æque supremam potestatem habente, factorum rationem exigere, vel agendi modum præscri- bere vix poterit, quin potius alter iste, si aliter non va- leret, iustis armis suam libertatem aduersus impedi- tem tueretur. Hæc tamen omnia non prohibent, quo minus etiam apud exteram gentem summus imperans suas interponere partes queat, modo non excedat mo- dum. Finge, atrocissima in diuinam maiestatem sce- lera apud vicinum populum impune admitti, horrendis blasphemis Deum quotidie lædi, tum vero si Princeps christianus, amore Numinis atque charitate erga proxi-

mum motus, eam gentem sui officii fraterne commone-
 faceret, nemo sanus, credo, hoc ipsi vitio vertet. Illud
 forte non æque planum apud omnes existit, quousque
 in tali casu procedere liceat; num violenta quoque me-
 dia adhibere, gentemque istam bello coercere permis-
 sum? Hic illud ante omnia concedendum, si cultus
 DEO debitus non labefactatur modo, sed & tales ne-
 quisissimi hominum scientes volentes summum Numen,
 dirisimis blasphemis laceffere non desinunt, omnem-
 que adeo religionem pessundant, hoc ipso vniuersam,
 mortalium societatem lædi: nam vt DEVS colatur, id
 vero fundamentum est & columna Reipublicæ, & hac
 sola virtute vniuersa hominum sustinetur compages: hanc
 si tollis, vita hominum stultitia, scelere, immanitate,
 complebitur. Vltimum hoc firmisimumque humana
 societatis vinculum est, quod qui negligit, in mortalium
 genus iniurius est. Puffendorff. *de I. N. & G. L. VII. c. 4.*
§. 8. & de O. H. & C. L. I. c. 4. §. 9. Porro & illud certum
 est, vt, quemadmodum iniurias quæis propinqui vel
 parentes proscinduntur, pro amoris, quo eosdem pro-
 sequimur, ratione tanquam nobis ipsis illatas solemus
 æstimare; ita quoque DEO illata iniuria eo maiorem
 nobis merito excitet dolorem, quo ardentius ille super
 omnia nobis est amandus. Hominis sane christiani vti-
 que est, eo anniti totis viribus, & cauere, ne proximus
 in tale crimen facile prolabatur, aut si quispiam eodem
 se iamiam polluit, de placando Numine admoneatur.
 Ast, num gens libera hoc in casu mediis violentis eo
 adigi debeat aut possit? id vero est de quo valde ambi-
 go. Nam primo illud certum esse arbitror, inter æqua-
 les poenam locum non habere, cum hæc necessario a
 superiore exigatur, vnde nec in hoc casu nostro obti-
 nere poterit. Videndum ergo, an, quod ex hac ratio-
 ne fulcipitur, bellum, legitimum & iustum vocari me-
 reatur.

reatur; imo an consultum sit, ex dicta ratione bellum inferre? Vtrumque horum negandum censeo, nisi bellum tale ab ipso DEO fuerit imperatum. Nam quomodo, quæso, poteris iustum vocare illud bellum, quo ipseus Numinis ius læditur, imo ipsum Numen impotentia alicuius arguitur? Labet simili quodam rem illustrare. In sacris litteris summi imperantes DEI ministri dicuntur; hinc ponamus, duos in regia quadam aula æquali gaudentes potestate inueniri ministros, quorum vnus quidem fideli obsequio Regi adhæret, alter vero dominum suum palam turpissimis conuiciis proscindit: ipse Rex calumnias à maleuolo illo summa audacia effusas exaudit, nec tamen vlllo modo hoc crimen coercet, sed inimico ob oculos quotidie ambulanti parcit; tum vero alter ille, pio quidem in principem actus zelo, ea, quæ Regi accidunt, ad se quoque pertinere putans, propria hunc aggreditur autoritate, violentasque illi infert manus: iustumne hoc factum pronunciamus? Sane maiestatis iura Zelotes ille inuolauit, dum, quod solius Imperantis erat, nimirum promeritas delictis statuere poenas, sibi attribuere contendit. Maiestati conuenit, si quidem spes emendationis affulget, veniam concedere; optimum quippe & firmissimum imperium esse, dixit Largius Dictator, apud Halicarnass. *L. 6.* quod subditos beneficiis magis quam supplicii in officio continet: saepe beneuolentia plus valet ad corrigendos maleuolos, quam nimius rigor, plus exhortatio, quam comminatio, plus charitas, quam potestas, prout & in *l. 1. C. si quis Imp. maledix.* Imperatores Theodosius, Honorius & Arcadius id inculcant. Hac sane facultate, subditos prudenter gubernandi, Regem priuare videtur, qui, prout iam dictum, priuata autoritate crimen vindicare audet, id vero iniuriosum esse, in propatulo est. Pari omnino ratione accidit, vt ius DEI lædatur, si ob iniurias ipsi illatas

bellum decernatur. Reges Principesque in conspectu
 omniscii omnipresentisque DEI versantur, quæ ab his
 male aguntur, DEVM minime fugiunt, iustissimus hic
 est, iniquitates impunitas non dimittet: omnipotens est,
 poterit ea, quæ semel decreuit, sine ope humana ex-
 qui: seruiunt ipsi omnes creaturæ, coelum & terra ab
 eius nutu pendent: sunt præter bellum alia malitiam mor-
 talium coercendi media, ignis, aqua, fames, pestis, in-
 sectæ & alia infinita: his pro sua sapientia DEVS vitur;
τις γὰρ ἔγνω τὸν κύριον, ἢ τις συμβελλῶν αὐτῷ ἐγένετο. Rom.
XI. 4. Quanta vero audacia, diuino Numini li-
 bertatem decernendi poenas, vel ignoscendi fontibus, pro-
 prio motu sæuendo adimere! Sane, autore DEO tale
 bellum nullo modo suscipitur, & reipublicæ parum con-
 sultit, qui eam huic implicat: euentus belli est incertus,
 atque si impia cohors euaserit superior, extrema ciuibus
 imminet; nec dubium, quin maius malum quam bo-
 num, ex vindicata hac in DEVM commissa iniuria, ex-
 furgat. vid. Puffendorff. *de Iur. N. & G. L. IIX. C. VI. §. 4.*
in fin. Exacerbatis enim impiorum animis, tantum abest,
 vt ad saniozem mentem se duci patiantur, vt potius
 hinc occasionem nanciscantur, atrocissimis criminibus
 Numen de nouo laceffendi, siquidem blasphemias in-
 nocentium cædibus atque rapinis nunc porro cumula-
 rent, & quæ alia sunt incommoda, quæ hic prosequi
 longum foret. Relinquantur hæc talia ipsi DEO, ne-
 que ultra fraternas adhortationes in liberam gentem
 quicquam sibi licere reputer Princeps christianus, cum
*non fas sit hominibus ea sibi vindicare, quæ DEVS, vt bonita-
 rem, longanimitatem, sapientiam, iustitiam suam demonstraret,
 sibi reseruauit,* verba sunt maxime reuerendi Dn. D. Bud-
 dei, Patroni atque Præceptoris mei plus quam filiali cul-
 tu prosequendi, *in Inst. Theol. Moral. part. II. C. IV. §. 7.*
 Nec

§ (13) §

Nec in contrarium mouent quæ habet Grotius de I. B. &
P. L. II. C. XX. §. 44.

§. XII.

Ad subditos quod attinet, videndum nunc est, quænam hic foro humano atque potestati summorum imperantium eximantur. Præcipuum in Republica regenda locum marito illa sibi vindicant, quæ ad cultum Numinis spectant; Nullus autem DEI cultus vnquam extitit, qui optimæ politiæ melius conueniat, quam religio Christianorum; modo illius dogmata quisquiliis hæreticorum non conspurcentur: proinde boni Principis ante omnia esse videtur, vt huc suam sollicitudinem dirigat. Probe id agnouerunt Theodosius & Valentinianus, A. A. cum in l. 3. C. de SS. Trinit. scriberent; *Decere arbitramur, nostrum imperium, subditos nostros de religione commonescere: Ita enim & pleniorum acquiri DEI ac saluatoris nostri Iesu Christi benignitatem, possibile esse existimamus, si quando & nos pro viribus ipsi placere studuerimus, & nostros subditos ad eam rem instituerimus.* Parilem industriam adhibuit Iustinianus in anathematizandis hæreticis, prout ex l. 5. C. ibid. & seqq. videre est. Ast, cum vna saltim vera atque saluifica existat religio, *Ephes. IV. 4. s.* quam qui profiteretur coetus, demum ecclesiæ, extra quam nulla salus, nomen meretur; non abs re fecisse videntur Imperatores, in l. 1. C. de SS. Trin. statuentes, cunctos populos imperio Romano subiectos in vnica saltim religione veritari debere. Et sane nescio, an quicquam Christiano Principi magis expetendum, quam vt omnes eius subditi in vnitæte fidei ambulent, & quam Christus nos edocet, semitam incedant. Enimuero hoc optare quidem, sperare autem in magna republica vix ac ne vix quidem licet. Quæsitum inde iam diu fuit, quid Christianum principem deceat, siquidem subditi in capitibus religionis diuersa statuunt, & quidam eorum in errore versentur?

Ante omnia hic aduertendum, vnde dissensus ille vel error in religione fuerit prognatus; si enim ex imbecillitate intellectus hoc ipsum contigisset, in cassum impenderetur omnis animos emendandi labor, nisi prius sublatis impedimentis, vitii nempe intellectus, efficiatur, vt quid verum falsumque sit, homines agnoscere queant, tum demum enim proposita religionis veritate, perspicuisque argumentis fidei certitudine firmata, assensum facile impetrare licebit. Exulare autem hic merito iubentur coactiua illa media, quibus ad mutandam sententiam semel receptam quenquam induci posse quidam arbitrantur; Neque enim magis quis ad credendum, verum esse quod hactenus falsum putauit, compelli potest, quam ille, cui ob vitium oculorum quæ nigra sunt, sub flauo vel alio colore representantur, vi quadam externa eo adigi poterit, vt reuera credat, quæ flaua videt, nigra esse, nisi visus suæ sanitati fuerit restitutus, & iam distincte colores singulos sponte percipiat intueaturque. Hinc reete Lactantius *L. 5. c. 19.* *Quis enim, inquit, mihi imponat necessitatem vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi.* Imò, qui principiis practicis (quæ ipsi nota sunt) melioribus contradicit, animum suum sibimet reddit infensum, vt se iudice non absoluator, vnde conscientia mordens oritur, quæ luculenter testatur, nemini fas esse, id agere, quod secus fieri debere ipse agnoscit, neque hinc vlli homini ius in alterius conscientiam competere. Fufius hoc & solide demonstrat Dn. Werenfels. in *Dissertat. de iure Magistratus in conscientias, quæ est II. in dissert. Theolog. sylloge; p. 78. sqq.* His iam præsuppositis, vtique arbitror, pio principi, qui vera religione ipse est imbutus, eo annitendum esse, vt quantum quidem per ipsum stat, eadem religio suis ciuibus sedulo inculcetur, & hæc vbique dominium obtineat. Interim caute admodum agendum cum dissentientibus. Non quidem mihi hic

hic sermo est de iis, qui errores perniciosos in vulgus spargunt aliosque seducunt, ad rebellionem & defectio- nem ciues sollicitantes: tales enim turbones, quin praecedentibus prius christianae admonitionis gradibus, ex- terminari debeant, modo non ad corporis vsque suppli- cium procedatur, ob conuersionis spem, quae superest, ego quidem nullus dubito: praevidendum membrum, tale morbidum, ne pars sincera trahatur. Quod si ve- ro diuersam sententiam amplexi quiete viuant, nec me- tuendum sit, ne malum ad alia quoque ecclesiae mem- bra serpat, tum vero prorsus alia incedendum erit via; tales enim tolerandi videntur, spe conuersionis & pacis publica gratia, praesertim si pactum cum iis fuerit initum. Sequatur hic Princeps christianus monitum Saluatoris, qui Zizania non eradicari, sed relinqui voluit. *Matth. XIII.* Tolerari debent errantes, ita quidem, vt fidei ministro- rum ecclesiae informationi & fraternae adhortationi tra- dantur, quod tandem, agnita suae hypotheseos falsitate, aeternam damnationem haud dubie post se trahente, ve- ram religionem amplectantur, eiusdemque norma vi- tam conformem agant. Obstinae vero, tutissimum erit, iudicio diuino relinquere, cum conuersio peccato- ris ab humanis viribus non pendeat, sed diuinae miseri- cordiae opus sit. Scandali tamen ratio habeatur sedula, ne iugum cum infidelibus trahere, aut errores illorum con- sensu nostro approbare videamur. Huc faciunt quae tra- dit Meisnerus *Phil. sobr. sect. II. c. 3. p. 521. qu. vnica: Virum amicitia vera locum habeat inter diuersarum opinionum sectato- res? ubi amicitiam naturalem, coniugalem, itemque po- liticam seu civilem, at non moralem, multo minus spiri- tualem, inter fideles & haereticos consistere posse & de- bere, prolixè & erudite docet. Puffendorff. etiam L. II. de I. N. & G. c. 4. §. 4. ob religionem neminem odio habendum, quin ipsi etiam amicitiae officia deberi, euin- cit.*

cit. Suo præterea id ipsum exemplo comprobavit in Imperio nostro Ferdinandus I. sub quo pax religionis, cuius in Passauiensi transactione primum fundamentum posuerat, in comitiis deinde Augustanis, quibus ipse, et si nomine fratris præsedic, absoluta est. De hoc enim Imperator Crato in epistola præliminari Hist. Dubraui memorat, ipsum crebris sermonibus ante obitum testamentum fecisse, inter summa bona, quæ DEVS in gubernatione sua Imperii concessisset, primum atque maximum, vero animi iudicio, se hoc ducere, quod ad sedandas discordias publicas animum adiecisset, & tolerantia in religione formulam DEVM sibi in mentem dedisse. Ecce quam pie Augustus hic diuinam providentiam colat, dum eidem ea, quæ hæcenus in religionis negotio egit, adscribat, subditorum autem diuersa cum ipso sentientium salutem cordium scrutatori committat; Optimum namque hoc esse remedium, quod christiano principi in arduo fidei negotio conueniat, sanioribus semper visum fuit. vid. Schroeter. *Cas. Consil. LXX.*

§. XIII.

Legum porro condendarum curam ad illos spectare, penes quos τὸ κέρρον in republ. est, supra § 5. dictum. Cum vero, secundum Aristotelem, omnis lex habeat δύναμιν ἀναγκαστικὴν, siue vim cogendi I. *Eth. c. vi.* & coercionem, secundum Papinianum in l. 1. ff. d. ll. vnde & in l. 9. C. eod. hominum vitas constringere dicuntur leges sacratissimæ: videre hic animus est, an hæc legum vis sese ad omnes omnino ciuium actiones extendat, num verò quædam inueniantur, quæ eandem respuant, atque diuinæ potius vindictæ sint committendæ? Sane id facile quilibet agnoscit, actus, ad publicæ rei felicitatem idoneos, permitti & imperari, hanc vero impediētes, vetari posse a summo imperante. Neque vero solâ abstinentiâ à maleficiis commune bonum promouetur,
sic

sed necesse est, ut symbolum suum quisquē conferat, per verum certum & perpetuum rerum viriumque suarum usum hunc in finem. Cumberland. De LL. nat. C. I. §. XXIV. p. m. 40. Recte ergo faciunt Imperantes, quibus publica salutis cura incumbit, si ciuibus suis, quid facere quidue omittere debeant in vita ciuili, constitutis poenis iniungunt. Puffend. de O. H. & C. L. II. C. XII. §. I. Ast cum in dirigendis hac ratione puniendisque ciuium actionibus saltem salus Reipublicæ respiciatur, quæ vult, vt nequitia coercetur hominesque ad meliorem adducantur frugem, & si quid corpori, bonis aut famæ aliorum iniuria detractum fuerit, iterum restituatur: vbi horum nihil inuenitur, externam coercitionem cessare, neque violentæ animaduersioni locum esse, haud abs ratione, quis dixerit. Sua hinc sponte fluit, internas hominum actiones & cogitationes quæ, in se considerata, nec publicum statum inuare, neque aliis damno esse possunt, legislatorum humanorum dispositioni non subiacere; Grot. de I. B. & P. L. II. C. IV. §. 3. Versantur enim hi circa negotia solum, quæ in Republ. salutariter expedienda veniunt, & legibus definitur, quicquid sub legislatoris comprehensionem cadere potest, futura sc. contingentia atque res singulæ, quæ sensus incurrunt, de quibus tamen non nisi post sufficientem cognitionem iudicium ferendum. Multo ergo minus Princeps, quem cogitata ciuium plane fugiunt, quicquam de iisdem efficaciter pronunciare valet. Extra ciuilem hoc est iurisdictionem, quippe quod prorsus ignoratur, & probari nequit, adeoque vindictæ expers: arg. Can. fin. caus. XXXII. qu. 5. neque ex actibus merè internis ius aut obligatio inter homines nascitur. Grot. de I. B. & P. L. II. C. XX. §. 18. Et licet illi, qui flagitia mente peruoluunt, sese ipsos demum prodant, quod quidem in somniis, in deliriis, in ebrietate aliisque affectibus, quibus inopinatò quis abripitur, accidere potest;

potest; non tamen ab hominibus ob id puniri poterunt; hinc recte Vlp. in l. 18. ff. de poen. Cogitationis, inquit, poenam nemo patitur. neque solus animus delictum constituit, arg. l. 1. §. 1. ff. de furt. l. 225. ff. de V. S. Nec obstat, quod in delictis ratio intentionis haberi soleat, imò ex proposito delinquentium delicta æstimentur, §. 7. *Inst. de furt. l. 53. ff. eod.* Hic enim sermo nobis est, de simplici voluntate, in nudis propositi consistente finibus: vid. Schilter. *Manud. Phil. Moral. c. VII. §. 39.* siue, vt Zieglerus loquitur, ad *Grot. L. II. de I. B. & P. c. XX. §. 15. n. 39.* de conatu illo, qui actus voluntatis elicitus, immanens & mere internus est, atque alias intentio agendi dicitur; non vero de tali, qui iam aggressione operis & executionem aliquam propositi inuoluit. Equidem Zieglerus l. cit. actum intellectus, qui commotionem voluntatis antecedere solet, strictè cogitationem vocat; Schilterus verò hoc vocabulo ita vtitur, vt sub eodem actum voluntatis quoque comprehendat. In vtroque tamen sensu lex allegata 18. vera est. Nam si quidem vox cogitationis de actu intellectus accipiat, cum in nostra potestate non sit, omnes peccaminosos motus cohibere, vid. D. D. Buddei *Inst. Theol. Moral. P. I. C. I. sect. VI. §. 8.* dicendum quoque ex sententia legis 185. ff. de R. I. leges ciuiles ad impossibilia neminem obligare: neque ea, quæ à nostra directione non pendent, imputari nobis queunt; Puffendorff. *de I. N. & G. L. I. c. V. §. 5. sqq. & c. IX.* Nisus vero voluntatis, si vitium admixtum habeat, nullam quidem meretur excusationem; interim, cum talia soli cordium scrutatori omniumque cogitationum nostratum iudici certa sint, in eius referentis habenda, Deique iudicio relinquenda sunt. Vid. Dn. Stryck. *Dissert. de Foro Consc. c. I. n. 80. sqq. p. 18 & c. III. p. 148. n. 4.* De animo solus DEVS iudicat. Lauterb. *Compend. rit. de priuat. delict.* Quod autem leges pari sorte scelera punire, & scē.

& scelerum voluntatem, dicantur in *L. I. Cod. Theodof. ad l. Iul. de ambitu*; & in *L. 5. C. pr. ad l. Iul. Maieft.* eadem feueritate voluntatem sceleris, qua effectum puniri iura velle, tradatur: item quod follicitatores alienarum nuptiarum, etiamfi adulterium perpetrare non potuerint, tamen propter voluntatem perniciofa libidinis coercean- tur, *l. 1. ff. de Extraord. crim. vid. l. 5. C. de Epife. & Cler. l. 20. C. de furt.* hoc inde eft, quod ad animum iamiam ipfius operis aggreffio accefferit, id enim vtiq; poena dignum; quod tamen fi autorem mox poeniteat, remitti folet. Ziegler. *l. c. l. 19. ff. ad l. Cornel. de falſ.* licet vel maxime contrarium aliquando a Parlamento Parisino fuerit ftatutum. Bodinus namque *de Republ. l. 4. c. ult.* hac refert: *Nobilis quidam Normannus fratreculo ſodali confitebatur, ſe Franciſcum, Regem Gallie occidere voluiffe; nihil tamen auſum eſſe, & flagitiſa voluntatis ſponte poenitere. Sodalis reum ad Regem detulit: Rex deprehenum ad curiam Pariſorum mitti iubet, curia capitali ſupplicio, quaſi perduellionis conuictum, damnauit.* Equius tamen tanto iudicii rigori humanitatis ratione temperaſſent, vt Scharrockius loquitur, *de off. ſec. Ius nat. c. III. n. 7. p. m. 188.* Ne autem iis patrocinari hic videamur, qui dieterium illud, *Gedancken ſind Zollfrey* eo vsque maximo Chriſtiana rei damno extendere ſolent; vt arbitrentur, hoc ipſo integrum cuiuis fieri, impiis turpibusque imaginibus pro lubitu & impune indulgere: ſciendum eſt, ex lege diuina reatum inducere voluntatem, etſi exitu omni euentuque nociuo careat. Sic iratus fratri etiam homicida, vitii proximitate, accedit. *Matth. V. 2.* & quiſquis aſpexerit ſolum mulierem, vt concupiſcat, iam, iuxta legis euangelicae feueritatem, adulterauit eam. *Rom. VII. 7. 1. Iob. II. 16.* hinc quoque *Ebr. IV. 12.* verbum DEI diſcretor cogitationum & intentionum cordis, vocatur; harum namque diiudicandarum ius DEUS ſibi ſoli reſeruauit, nec vllam iniquitatem,

quamuis occultam, dimittet impunitam, sed singulas, pro atrocitate sibi soli penitus perspecta, puniet. Huc faciunt quæ tradit Autor libelli ante aliquot annos editi, cui titulus: Ein hundert drey und dreyßig gotteslästerliche/ gottlose/ schändliche und schädliche/ auch unaußständige und theils falsche teutsche Spruch- & Wörter &c. dargeleget durch Ernst MEISNERN. Eisenberg. 1705. Vbi præter alia, quæ vsu hæcenus obtinuerunt, proverbia, superius quoque allatum dicterium, ad amussim sacrarum litterarum examinatur, eiusdemque abusus solide ob oculos ponitur. pag. 4. Multos etiam, qui Christi sancto nomine superbiunt & falso gloriantur, in ruborem facile dare poterunt, quæ ex Seneca, Cicerone, Iuuenali, ethnicis scriptoribus, Tertulliano itidem & Maximo Tyrio, sententiam nostram confirmantia, refert Scharrock. *de off. sec. lus. Nat. c. III. n. 7. p. 183. seqq.*

§. XIV.

Non tantum vero interni actus humanum forum supergrediuntur, sed & ipsa crimina, quæ reapse fuerunt perpetrata, aliquando ob defectum legitimæ probationis, poenas promeritas in foro externo effugiunt. Cautionem enim summam hoc in articulo iura exigunt, & promptiora sunt ad soluendum quam ad ligandum. *l. 47. de O. & A. neque de suspicionibus aliquem damnari patiuntur l. 5. pr. ff. de poen. l. 3. §. 1. in fin. de minor.* Satius enim putant, impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnare *d. l. 5. H. Grot. L. II. de I. B. & P. cap. XXIII. §. 5. n. 1.* Ast cum Reipubl. quam maxime interfit, ne delicta maneant impunita, sed vt detegantur illa coerceanturque *l. 51. §. 2. ff. ad l. Aquil. Puffendorff. de I. N. & G. L. VIII. c. III.* hinc legum sacerdotes varia manifestanda veritatis remedia propofuerunt. Non vltimum inter eadem locum tenet tortura, hanc enim efficacissimam esse ad requirendam veritatem, Diuus Augustus existimat, in

in l. 8. ff. de *Question.* Interim tamen nec hæc tam certa est, vt ipsi semper fides sit habenda, quin potius, ipso Vlpiano teste, pro re fragili & periculosa & quæ veritatem fallat, habenda. l. 1. §. 32. ff. de *quæst.* Et Vlpiani hoc effatum confirmat triste exemplum, cuius Clarus meminit, quod nimirum viderit torqueri suspectum de occiso nobili, & propter suam confessionem vi extortam vltimo supplicio affici; post multos annos istum nobilem, qui in quodam castro carcere detentus fuerat, reuersum esse. Hinc alii torturam ceu iniustum, crudele & inhumanum quid plane reiiciunt, & Christianis hominibus indignam reputant. Ego licem hanc in presenti meam non facio. Illud saltim inquirere institui, si in loco, vbi tortura in vim probationis iamiam recepta est, de atroci quodam delicto, siue permanente siue transeunte, Zanger. de *quæst. prooem. n. 34.* quæstio fuisset instituta, nec quicquam profecerit, sed reus tortus negauerit, se deliquisse, quid tum statuendum? Hunc definitiue prorsus absoluendum esse, volunt Doctores. vid. Carpz. p. III. qu. 125. n. 10. cum reus, habita quæstione, absolutus habeatur, l. vlt. ff. de *calumniat.* verbum autem *absoluere*, ad definitiuam pertinet sententiam. l. 3. C. de *sent. & interlocut.* tum quod tortura sit instar probationis eiusque naturam induat, quippe in cuius locum est surrogata. arg. art. 69. Ord. *Crim. vbi Matth. Stephan.* at vero actore non probante, reus absolui debet l. 4. C. de *edendo.* Sequitur hinc, idem iuris obtinere in reo, qui in tortura delictum negat atque in negando persistit. Huc faciunt verba Ord. *Crim. art. 61.* Und soll in diesem Fall der Ankläger allein seinen Kosten / und der Beklagte dergleichen seine Akzung / nachdem er seinen Verdacht wegsach geben / auch entrichten &c. Quo ipso, dum reus hoc casu ad refundendos sumptus solum obstringitur, ab omni reliqua poena liberatur. Carpz. l. 1. n. 13. Et hæc qui-

quidem, si forum externum spectes, satis se bene habent; Quemadmodum autem iustissimo diuino talionis iuri nullus Regum præiudicium adferre vnquam poterit, ita nec hic criminis reus a iudice absolui plane poterit, vt vt per tormenta à poena ordinaria liberatus. Proinde, caueat iudex, ne talem ceu innocentem plane dimittat, sed significet prius, se eum diuino tribunali relinquere, DEVM, quæ patrata sunt, non fugere, hunc opportunum vindicandi flagitii tempus habere cognitum & medicamenti instar poenam sceleri cuius imponere: exempla etiam seræ vindictæ diuinæ alleganda, vt ita impunitatis spe adempta, timor Numinis animo incutiatur, & peccator ab ulteriori nequitia deterreatur, eiusque emendatio promoueat. Ita enim demum suæ conscientia & publicæ tranquillitati iudex consuluerit.

§. XV.

Saluis etiam iis, quæ modo diximus, poena homicidii non dicitur, quando illud in rixa plurium est commissum, & de autore cædis non constat. Cum enim in foris humanis, vbi de poena irroganda agitur, certitudo corporis delicti requiratur, omnes quidem, qui tumultui interfuere, eo adigendi erant, vt designent, autorem; quod si vero hoc modo veritas elici nequeat, non omnes, mox ad vltimum trahendi erunt supplicium, per *l. 17. ff. ad l. Cornel. de sicar. ne innocentes iniuste occidantur. l. 5. ff. de poen. l. 22. C. cod. nec enim poena ordinariè vltra personam delinquentis, secundum DEI expressum mandatum, Deut. XXIV. 16. extendenda, conf. H. Reg. XIV. 6. Grot. de Iur. B. & P. L. II. c. XXI. §. 12. & 13. nisi inuitabilis Reipubl. necessitas & utilitas hoc requirat, id quod eleganter demonstratum in *Diff. de penis innocentium* sub præf. Dn. Bodini Hale habita 1702. Dn. Stryck. de Foro. Consé. c. VI. n. 101. p. 175. sed ob incertitudinem nemo*

nemo capitali poena affici potest. Non tamen propterea omnes absoluedi, sed omnes simul poena extraordinaria, veluti pecuniaria, carceris, vel relegatione, pro arbitrio iudicis puniri debent. *Ordin. Crim. art. 148. in verb.* Auch so einer in einem Aufruhr und Schlägen entleibet wird / und man mögte keinen wissen / davon er als vorstestehet (scilicet gefährlich und tödlich) verleset worden wäre / sollen die Urtheiler bey den Rechts-Verständigen und an Enden und Orten / wie hernach gemeldet wird / Rathspflegen / mit Eröffnung allen Umständ und Gelegenheit solcher Sachen / so viel sie erfahren könten / dann in solchem nach Ermessigung mancherley Umständen / das nicht alles zuschreiben / unterschiedlich zu urtheilen ist. *Quibus verbis nulla certa poena exprimitur, sed res tota arbitrio prudentum relinquitur. Matth. Stephan. in dict. art. 148. circa fin. & in art. 34. Carpz. p. I. qu. XXV. n. 3. sq. & n. 33.* Ipsum igitur cædis autorem diuinæ animaduersioni relinquere consultius est.

Est, prout Comicus ait, profecto DEVS, qui que nos gerimus, auditque & videt --- ---

Bene merenti bene profuerit, mal' merenti par fuerit.

Sybaritis, Delphicum oraculum & miraculum consulentibus, quod post citharadum in templo Iunonis occisum, sanguis scaturire videbatur ex perenni fonte, in hunc modum respondit:

Non immortales hoc DEI patiemur iudicium.

Si quis enim prudens scelerata a mente profectum

Committat facinus, grauis hunc poena sequetur.

Non exorabit, neque si genus ab Iue summo

Duceret; ipse suo collo, collisque negrum

Hoc luet, & generi cumulatim damna ferentur.

Testis est Alianus *Hist. III. 43.*

Porro accidere potest, vt tam de delicto quam de eiusdem autore certus sit iudex, nec tamen poena legibus statuta locum fortiri queat: vnde iterum ad altius iupremi Naminis tribunal recurrendum. Referri huc meretur homicidium a marito ob vxoris adulterium perpetratum. Dionys. Halic. *L. II.* refert, Romulum legem sanxisse, vt, si vxor aliquid peccasset, poenam lueret, ex mariti arbitrio; de priscis Germanis Taciti *de M. G. 19, 2.* hæc sunt verba: *Adulteriorum poena præsens & maritis permissa.* Conspirat Vlpianus *in l. 3. §. 3. ff. de SCT. filan.* dum ignoscendum, putat marito, qui iusto dolore percussus adulteram occidit: quantum scilicet ad poenam, attinet legis Cornelix, non in totum *vid. l. 22. in fin. l. 24. l. 38. §. 8. ff. ad l. Iul. de adult. in fin. de sicar.* Sic quoque *in l. 4. C. ad l. Iul. de adult.* adulteri interfectio, si vilis fuerit persona & alia requisita, quæ *in l. 24. ff. ad l. Iul. de adult.* recensentur, adsint, legitimum factum nullamque poenam mereri perhibetur. *add. l. 3. §. 1. ff. de Concubin.* Pariter *in c. si vero. n. X. de sentent. excom. marito,* qui violentas manus clerico in adulterio deprehenso iniect, excommunicationem remittit, nec tenetur is a Rom Pontifice absolutionis beneficium exigere. Inde sicut iam antiquissimis temporibus in causa adulterii, mariti iudicium erat licitum, ita hodie- num quam plurimi in eo conueniunt, recte cessare poenam ordinariam in foro externo, si maritus ipsum quoque adulterum interfecisset, *parim,* vt verbis Excell. Dn. Brückneri *in Diss. de eo quod iustum est in foro externo & interno. p. 40.* vtar, ob odium & execrationem adulterii, quod per se meretur mortem, *parim* ob exemplum, vt alii deterreantur, *parim* ob imbecillitatem humanam, cum tanta affecti iniuria aliquando sibi temperare nequeant. Nam adulteræ ipsi quoque mari-

marito innocenti maculam infamiae adspargunt, quippe qui variis conuitiis ludibriisque proscindi solet, vt alia ex adulterio redundantia mala aliis obseruata hic taceam. Hinc fit, vt dolor inde ortus, iustus passim vocetur, & efficiat, ne in caede adulteri poena homicidii ordinaria locum sibi vendicet. Neque tamen ob hoc ipsum pro legitimo penitus & iusto illud habendum erit. Primo namque peccat talis maritus, aduersus *l. 76. de R. I.* quae dicit, singulis non esse concedendum, quod per magistratum publice possit fieri; rationem assignat Aristoteles *Polit. 3. 6.* quod fere plurimi de rebus suis domesticis & in propria causa mali sint iudices; Hinc sane coercitio criminis huius superiori potius linquenda esset. Deinde maritus salua conscientia priuatam vltionem exercere haud valet, quippe quae diuino Numini admodum displicet, *Iacob. I. 20.* Porro quoque magnum nefas illud reputatur, quod peccans adulter hac ratione poenitendi tempore defraudatus, mox ad gehennam detrudatur. Proinde recte Laymannus *Theol. Moral. L. III. tr. 3. p. 5 c. 2. n. 4.* ait: *tunc leges romanas iniquas fore, si necem personarum in adulterio deprehensarum permitterent approbatiue; non vero esse iniquas, si illam permittant negatiue, poenam homicidii ordinariam non decernendo.* Nempe, cum laesio Reipubl. in poenis infligendis praecipue spectetur, atque poena pro modo laesionis mitigari soleat, maritus vero adulterum occidens, societatem civilem parum vel plane non offendet, sed vltimi supplicii reum e medio tollat, aliosque hac ratione a simili flagitio deterreat, non abs ratione poena ipsi remittitur. At damnum illud animae illatum, cum sit inestimabile, *Matth. XVI. 26. Ps. XLIX. 8. 9.* nec cum toto mundo, ne dicam cum aliquali iniuria, comparandum, temporali poena reparari nequit, itaque iudicia hominum merito hic silent, sanctissimae DEL iustitiae expectando arbitrium. Conf.

D

de

de hac quaest. Dn. Brückner. *Diss. alleg. c. II. §. 5. p. 39. ff.*
 Dn. Stryck. *de For. Consc. VI. n. 127.* Zeithoff. *tract. de iu-*
re occid. adulter.

§. XVII.

Licet autem in §. priori dicatur, quod pena, qua-
 lem ille meretur, qui animam perdidit, a iudice huma-
 no definiri non possit, eo tamen ipso non hoc volo, ac
 si omnis plane cura animarum iudici esset abiicienda;
 quin potius nisi ipse Iudex gravissimo sese obstringere
 velit crimine, hanc praecipue in condemnandis reis cur-
 ram adhibeat, ut antequam sententiam mortis, si qua fe-
 renda, exequatur, legitimum poenitendi tempus conce-
 dat, & non nisi probe instructum praeparatumque ad vlti-
 mum trahant supplicium. Verum enim vero cum
 nonnunquam tam obstinaces & refractarii inveniuntur,
 qui nullo modo ad poenitentiam sese persuaderi patiun-
 tur, sed potius vltro talem assument indurationem, quo
 condignam poenam differant, atque iustitiam quasi elu-
 dant; hinc quaerunt quid faciendum, ubi reus ad mor-
 tem condemnatus nolit poenitere, nec peccata sua agno-
 scere aut confiteri & ad gratiam DEI ac Christi meritum
 confugere? Per aliquod temporis spatium executionem
 hoc casu differendam, omnibusque modis ac mediis labo-
 randum esse, quo reus conuertatur eiusque anima ex peri-
 culo praesenti eripiat, bene docet Carpzov. *P. III. qu.*
CXXXVII. n. 47. quia, ut iam supra monuimus, salus
 vnius animae, pro qua Christus mortuus est, videtur cae-
 teris omnibus rebus anteponenda; sed quia certo asseri
 non poterit, vitam longiorem ad magis feriam respici-
 entiam prodesse potuisse, si condemnatus pertinax exis-
 tat, ac ad veram viam & poenitentiam nullo studio se
 reduci patiatur, executio acceleranda, ne republ.
 damnum ex hac mora sentiat, & delictum impunitum
 relinquitur. *§. ad l. Aquil.* Atque hac ratione pronun-
 cia-

ciatum testatur Carpzov. *l. c.* Neque iudici, qui hac ratione procedit, quicquam imputari poterit, sed maleficus talis, ob misericordiae diuinæ mediocritatis salutis contemptum, & quia sanguinem saluatoris sui pedibus conculcat, iudici mortuorum pariter ac viuorum acerrimo, ipse aliquando rationem exactissimam reddere iubebitur, cui iudex, si quæ sua sunt pro Reipubl. salute peregerit, cætera tuto commendet.

S. XVIII.

Facultas puniendi iudicibus haud raro adimi solet, si nimirum crimen commissum fuerit præscriptum. Ita enim, aiunt, non modo criminis pœna, sed & ipsum delictum, ac per consequens accusatio quoque & processus criminalis tollitur, iuxta communem omnium Doctorum opinionem, adnotante Carpzov. *qu. 141. n. 6.* De iure sane civili, per *l. 12. C. ad l. Cornel. de fals.* omnia, fere crimina præscriptione viginti annorum extinguuntur; id quod & in Saxonia receptum esse Carpz. *l. c.* testatur, saltim adulterii duplicati præscriptio quinquennialis, quæ alibi obtinet, hoc iure abrogata, per *Const. Elect. 19. §. ult. part. 4. in verb.* sondern berührte Lebensstraff ohn einige Gnade oder Nachlassung vollstreckt werden / auch die Verjährung der fünfß Jahr / darauß unßere Schöppen Stühle in dem Laster des Ehebruchs gesprochen / forthin nicht statt haben soll. &c. Alibi vero & hoc delictum, cum aliis æque atrocibus, præscriptione quinque annorum promeritæ pœnæ subtrahitur; Carpz. *l. c. §. qu. 59.* Maximi sane momenti hæc res est, si ob gentilium statuta a diuinarum legum tenore recedamus, prout quidem fit, si dictam præscriptionem ob solam legis ciuilibus auctoritatem admittimus; hæc enim mediantē enormia crimina, quibus capitalem pœnam DEVS ipse statuit, & quæ vniuersus terrarum orbis morte dignas agnoscit, impunita remanent. Hinc non immerito

Brunnem. ad l. n. C. ad l. Cornel. de fals. Theologos scribit, de hoc dubitare; Certe cum in homicidio, adulterio similibusque criminibus desertam habeamus DEI voluntatem, audacissimus ille foret, qui eiusdem placita immutare sibi præsumeret. *Legis diuina hac in re olim promulgata obligationem ipsam Euangelium strenue asserit: Christus venit, non ut tolleret in mentibus adhuc aliquantulum resplendens iuris naturæ luminare, sed illustrius faceret, & moralem a suis legem fidelius obseruari procuraret.* Scharrock, de off. sec. ius nat. Equidem iure civili obligatio tollitur per præscriptionem, nempe ob consensum ad legem, quæ non finit obligationes ciuium ultra certum tempus protrahi; iam autem quæso, demonstretur lex quædam diuina, quæ obligationem, qua homines ob delictum DEO satisfacere tenentur, ad certum tempus restringat. Mortalium non est, mandatis diuinis limitationes adiicere, & grauisima pœna est, sub qua hoc interdicitur, *Apocal. XXII. 18. 19.* Non datur talis lex, igitur non habebunt rei quo provocent; ciuiles enim leges hac in re, ceu iniquæ reici debent, vnde tempus præscriptioni huic statutum, si vel maxime præterlapsum sit, haud attendi meretur. Dn. Brückn. de for. Int. & extern. c. II. §. IX. p. 51. 52. Ne autem in scyllam incidamus, dum charybdin vitare volumus, illud hic monendum videtur, non semper & vbiuis rigorem legis ita obseruandum, vt plane in nullo casu a diuino Numine pœnam externam remitti arbitremur. Cicero pro Ligario: *Nec in vlla re, inquit, propius homines ad DEVM accedunt, quam salute hominibus danda.* Bonus princeps non delinquentium pœna semper, sæpius pœnitentia contentus est. Tacit. Agr. 19, 4. Amittit enim seueritas, quod maximum remedium habet, assiduitate auctoritatem. Seneca de Clem. I, 22, 3. Reges a DEO ter optimo maximo addiscere debent, respicientes per pœnitentiam animos non aspernari, non obstare supplici-

plicibus, nullam postulantibus veniam abnegare: Obstinatos tantum proterere, & clementia potius, quam feueritate amorem hominum promereri. In his omnibus cum DEVM imitari dicantur, qui in his terris eius vices gerunt, necesse est, vt credamus, ipsum DEVM, qui pater misericordiae audit, omnia hac eminentiori quodam gradu exercere. Neque, reor, quenquam inficias iturum, DEVM pro sapientissimo suo consilio, quo vniuersum hoc gubernat, saepe permittere, vt poenae forentes, legibus diuinis statuta, haud executioni mandentur, & hac ratione de iis quasi dispensare; quod vel solum Caini fratricidae exemplum quemvis condocere poterit; vnde saltim hoc colligere licet, DEVM, salua sua iustitia, aliquando a poena legibus suis statuta facinorosos absolueri posse. Ais, tunc temporis poenam non exactam fuisse, ob generis humani, qualis adhuc erat, paucitatem, hinc cessante tali causa, remissionem hanc non amplius praesumendam. Id quidem facillime largior, dictam rationem allegari hodie non posse, non tamen exinde sequitur, quod DEVS nunquam tales poenas remittat: possunt namque aliae rationes adesse aequè praegnantès, ob quas DEVS nostris quoque temporibus simile quid aliquando concedat, licet quales istae sint, exacte determinare non valeamus. Quanta, quaeso, DEVS omni fere aetate tolerauit, vt, bonitatem, longanimitatem, sapientiam & vere paternum affectum hominibus ob oculos ponat? Sane multa perquam atrocia facinora in occulto perpetrata poenis externis eximuntur, salua manente diuina iustitia: hac sane, si absque legis illius rigore persistere haud posset, credisne omnipotentem omniscientemque DEVM toleraturum, vt vel minimum delictum non reueletur & dignis suppliciis subiiciatur? Fert DEVS occulta, vt vniuerso mortalium generi commonstret, illorum quoque

se habuisse noticiam, & ad iustitiam suam exercendam hominum ope non semper indigere: Vna illa extremi iudicii dies singula reuelabit, vbi qui promeritas poenas hic effugere, animæ cruciatus æternos non effugient, sed *timidorum, incredulorum, & abominandorum, & homicidarum, & fornicatorum & veneficorum & idololatrarum & omnium mendacium pars erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda: Apocal. XXI. 8.* His iam præmissis concludo: quemadmodum summum nefas est, poenas diuinas non curate obseruare, ita quoque, vbi sapientissimum Numen poenas in sensus incurrentes ex causa sibi soli cognita forte remittit, si easdem iudices exigent, idem sane agere viderentur, ac si illum ad supplicium raperent, cui rex delictum ex gratia iamiam condonauit: quanta autem hæc iniuria sit, non est vt multis demonstrum. Vbicunque ergo de hac Numinis voluntate constat, merito a rigore iudex recedit. Iam vero, vt ad quæstionem tandem reuertar, quæritur: num, si per certum temporis spatium 5. vel 20. annorum delictum quoddam manserit plane incognitum, adeo ut iudex nullam de eodem quæstionem instituerit, recte præsumatur, diuinum Numen poenas in suo verbo dictatas, remisisse? Difficillima certe ad hæc responsio est, interim quid mihi hac in re videatur, saluo prudentiorum iudicio apponam. Et quidem si eueniat, vt delicta, quæ facile detegi potuissent, vsque ad id tempus, quo leges humanæ impunitatem promittunt, in lucem non protrahantur, siquidem *multis nocentibus multis & DEVS & homines condonant.* Grot. L. II. de J. B. & P. L. II. C. XX. §. 4. n. 1. & not. Ziegler. *ibid.* non sine diuinæ prouidentia sapientissima directione id fieri quam certissime sum persuasus; Rationem, licet eam sapissime frustra indagemus, potissimam hanc esse puto, vt, salutem animarum consulatur, & sinceræ poenitentia locu

cus relinquatur, de quo eo minus dubitandum, quo certiores sumus de immensa DEI pro aeterna hominum salute, cura ac sollicitudine, & quod is nihil omittat eorum, quibus eadem promoueri possit. Sed & si ad alia societatis, in qua peccator talis uiuit, membra respiciamus, nec absque horum commodo id fieri, inde patet, quod, si sceleratus diuinam hanc gratiam agnoscat, & respiscat, hoc ipso infinitae diuinae misericordiae luculento specimine totus fidelium cœtus, cui postmodum id facinus innotescit, haud parum erigatur, atque in fide & Numinis amore confortetur. Igitur, si quidem delinquens per illud tempus, quo facinus latuit, veram sinceramque penitentiam egerit, ad Saluatorem suum humilicordis contritione conuersus, peccata serio iam detestatur, hancque *usque* re & uerbis per plures annos omnibus probauerit, ita ut de eiusdem fide & plenissima peccatorum per Christum facta remissione, noua uita & fructus spiritus restentur, quin ad pœnae quoque humanae cessationem recte argumentari queamus, non uideo quid impediat: certum namque est, DEO per Christi meritum, quod peccator hiece iamiam apprehendit, uberrime esse satisfactum, unde iam *ad* respectu DEI locum inuenire potest. Quod Rempublicam attinet, & scandalum eidem commissio crimine datum, hoc etiam per emendationem modo dictam, compensatum creditur: Immo publicae rei interesse uideatur, ne talis e medio tollatur, nec optimo ciue, qualis est poenitens, priuetur. Extra hunc casum uero, si peccator de facinoris impunitate solum sibi gratuletur, absque habita offensi Numinis poenitendique ratione, a poena in sacris litteris dictata iudices salua conscientia recedere nunquam possunt, quaecumque etiam Romani suae praescriptioni vim adscribant: neque enim temporis decursu solo damnum societati datum restituitur,

tan-

tantum abest, vt sanctissimæ DEL iustitiæ satisfieri pute-
mus. Interim, cum ea quæ modo protulimus, defini-
ri ob summam hominum fallaciam sæpius vix queant, &
licet aliquando luculenter pateat, nolle diuinum Numen
vt poena, quamvis præscriptione sublata, remittatur,
cum tamen iudex, propter obedientiam legi ciuili de-
bitam, id quod conscientia dicitur, statuere impedia-
tur, ea quæ ipsemet exequi non valet, DEO com-
mittat.

§. XIX.

Cum de delinquente poenitente iam dictum sit,
non inutile fuerit, illam quoque attingere quæstionem:
Vtrum quis se ipsum accusare in conscientia teneatur,
& an ad poenam, licet non condemnatus, obligetur? Equi-
dem, cum accusatio vindictæ publicæ causâ fiat, hæc
autem ideo instituatur, ne delicta maneant impunita,
neque hac spe homines ad peccandum inuitentur, pri-
mum quæstionis membrum affirmandum videri posset;
sed negatiua vtique verior est: licet enim ratione damni
proximo illati vnusquisque obligatus sit, vt se ad satis-
factionem offerat, si sciat cui damnum intulerit; non
tamen pariter obligatus est, vt se ad ad poenam publi-
cam seu supplicium offerat, cum delictum semel in
Republica admissum hac delatione infectum fieri ne-
queat. Stryck. *de F. C. e. VI. n. 158.* neque seipsum quis
infamare, sed famam suam potius seruare debet, in-
pimis si delictum permanserit occultum. Nam quando
de delicto publice constat, & iudex vigore iudiciorum
ad inquirendum mouetur, tum absque dubio reus, nisi
veritatem confiteatur, grauisime peccat, nouique cri-
minis reus sit: extra hunc vero casum, naturalis ille
instinctus, quo homo ita ad sui conseruationem fertur,
vt omnia quæ ad ipsius destructionem vergunt, summo
risu auerferet, nunquam fere admittet, vt quis se ipsum
prodat,

prodat, si mortis pœnam vereatur. Neque vllus facile reperitur, qui publicum bonum suo interitu promouere velit, nisi forte spe magni alicuius præmii ducatur, pro vt nonnulli incitantur ad periculum præfens Reipubl. causa in se suscipiendum, cui tamen vt plurimum eua-
 comitem non habeat, sed certissimum interitum mine-
 tur, per naturam fieri non potest, vt quis hoc modo sibi extrema acceleret, nisi maiori vi interna vel exter-
 na impellatur. Huc imprimis refero insignes illos con-
 scientiæ stimulos, quibus, diuina Nemesis ita dirigente,
 malefici subinde tam misere excruciantur & agitantur,
 vt malorum finem, ipsam mortem, expetant, seque iu-
 dicio sponte sistant: vnde apparet, tantum a diuini Nu-
 minis hoc pendere voluntate, vt hac via peccata occul-
 ta manifestentur: hinc si quando permittit, vt homo cir-
 ca occultanda peccata sua libertate naturali vtatur, re-
 feruatis DEI talia adscribenda puto. Agnouit forte hoc
 ipsum Pontifex in *c. 21. X. de Accusat.* quando in in-
 quisitionibus, de nullis dicendum nec quærendum es-
 se iubet, nisi quorum fama in vulgus fertur. Imo &
 iure ciuili propria delicta sponte reuelantes poenam ef-
 fugiunt, quale quid videre est in *l. 5. §. fin. C. ad l. Iul.
 Maiest.* vbi si quis in exordio initæ factionis, studio
 veræ laudis accensus, eandem prodiderit, præmio & ho-
 nore donandus, is vero qui vsus fuit factione, & sero,
 (adhuc tamen incognitam) consiliorum arcana patefe-
 cerit, absolute & venia dignus pronunciatur. *add. l. 1.
 §. 26. ff. de quasi.* Quo cum consentit ius canonicum, in
can. 11. caus. 12. qu. 1. ibi: *si hoc vltro confitetur, pariter illi,
 & oritur pro illo: nec non ius Sax. lib. 2. Landr. art. 14. verb:*
Kommt er denn ohne den Todten vor Gericht / und bekennet
net er es / ehe man über ihn klaget / und beut sich darum zu
 E recht/

recht/ man soll ihm sein Hals nicht verteilen. Vid. Carpzov.
p. 3. qu. 149. n. 23. seqq.

§. XX.

Per mortem etiam quis regulariter eximitur foro iudicis & relinquitur foro DEI; Pendente quippe sententia, morte rei crimen extinguitur. *l. i. pr. ff. si pend. appellat.* Solet tamen & post mortem aliquando cadaver delinquentis iniuria quadam affici, vt tristi rei exemplo alii a delictis deterreantur. Hinc qui sibi ipsis violentas manus inferunt, sepultura honesta priuantur, eorumque cadauera per fenestras deiecta, vel sub domus limine extracta, in locum infamem proiciuntur. Glossa in LandR. L. 2. art. 31. n. 3. lit. B. Schneidevv. in §. Religiosum. n. 9. Inst. de rer. diuis. Wesenb. ad Schneidevv. in §. iuris praecepta. n. 5. Inst. de I. & I. Vid. l. 28. §. 15. ff. de poen. qualis sepultura canina dici consuevit. Carpzov. p. I. qu. II. n. 30. 31. Ab hac tamen poena eximuntur illi, qui tædio vitæ, vel impatientia alicuius doloris coacti hoc perpetrarunt. Idem dicendum de his, qui ex melancholia & vehementia quadam affectus abrepti sese internecioni dederunt, in his enim, cum rectæ rationi suum imperium adimatur, & maleuolum propositum, quod præcipue delictum constituit, absit, merito poena cessat, teste Carpz. d. qu. II. n. 39. Quid vero de salute eorum, qui hoc modo e vita migrarunt, dicendum? Equidem, si statum eorum & vitam ante morbum contractum vel affectum concitatum exactam consideremus, coniecturam quandam de hac capere licet, rectius tamen agit, qui a tali iudicio plane abstinet, iustissimo iudici, qui solus mundum iudicabit, hoc relinquens.

§. XXI.

Definit quoque iudicis humani potestas, si lite iuramento fuerint decisa: præcipuus enim iuramentorum finis est, præcidere controuersias litibusque imponere finem. *Ebr. VI. 16. vnde & in l. 1. ff. de iurciur. maximum remedium expediendarum litium dicitur iurisiurandi religio, quo præstito definitiue absoluitur, qui iurauit. c. 8. X. de purgat. Canon. innocentiamque suspicionibus grauatus iuramento ostendit. C. fin. X. de iurciur.* Hinc in praxi non tantum quoad ipsam causam & actionem principalem, sed & quoad expensas & alia accidentia absoluitur. *Carpzov. p. III. qu. 116. n. 78. Dn. Struue tamen in S. I. C. Exerc. XVII. §. 46. in expensas talem condemnandum putat, si culpabilem suspicionis causam dederit. Licet autem haud raro accidat, vt iurantes, quo semet promerita poenae subtrahant, periurium committant, id tamen iudex DEO, qui vindex inuocatur, recte committit.* Hinc in actis contra Michel D. und Anna Barbara M. de præfectura Zellenfi ad Illustrem Facultatem Iuridicam ante paucos annos transmissis, notatum reperimus: *Daß als D. den zuerkantnen Neunigungs Eyd wegen beschuldigter Schwängerung / reluctantante licet imprægnata, geschworen / ihr zugeredet worden / wofern D. unrecht geschworen / die Sach Gott heim zu stellen / und ihm solches nicht vorzuwerffen / noch sich an ihm zu vergreifen.* Huc tendunt verba der *Jesnaischen Ehe Ordnung / s. derothalben u. vbi dicitur: daß die verleugnete Heyrath / in Ermanglung gnugsamen Beweises offt dahin gestellet / und Gott dem Herzens Königer befohlen werden muß.* De iure quoque Romano periurium poena certa, publicorum iudiciorum lege non coercetur, sed vltioni diuinæ committitur per *l. 2. C. de reb. cred. vbi satis arbitratur Alexander, contemtam*

religionem iurisiurandi DEVM vltorem habere. vid. Struv. *S. I. C. Exerc. XVI. tb. LIV.* & Carpz. *p. I. qu. XLVI. n. 4.* vbi prolixè diuersas hac in re Doctorem opiniones adfert, examinat, atque ad varia dubia, quæ moveri solent circa hanc quæstionem, respondet. Neque vero DEVS periurii delictum atrocissimum relinquit, impunitum, sed maledictio venit in domum iurantis in nomine DEI mendaciter. *Zach. V. 4.* isque erit testis velox periuris. *Mal. III. 5.* & calamitates ipsos velut a tergo sequuntur.

*Et quamquam DEVS haud poenas in tempore sumit,
At post sumet: & hi, magne, mihi crede, rependent
Ipsi atque vxores, & dulcia pignora nati.*

Vt Homerus *L. IV. Iliad.* de foederum violatoribus canit. Non manet impunitus, qui assumit Nomen DEI frustra. *Exod. XX. 17.* Idem hoc confirmant exempla quamplurima puniti periurii: Israëlitarum *I. Sam. XXI. Saulis ibid. XIX. 20.* Osæ Regis. *II. Reg. XVII. Zedekia II. Paulip, VI. Alcimi pontificis. I. Maccab. VI. Andronici. II. Maccab. IV.* quæ quidem allegantur a Carpz. *d. l. n. 38.* Equidem Papa Romanus haud raro ausus fuit hoc fidei vinculum, soluere, impunitatemque sanctissimæ huius legis violatoribus promittere; quam parum autem autoritatis romana sedes hac in re habeat, suo multi experti fuerunt damno. Non possum silentio præterire insignia illa Rudolphi Anticæsaris iamiam morientis huc facientia verba: *Huc enim (verbis vtor Carionis in Chron. p. m. 578.) iam expiraiuro, cum dextra, quam in prælio amiserat, allata esset, nimis sero scelera & perfidiam pontificum detestatus: Hæc (astantium Episcoporum agmen allocutus) dextra est, inquit, qua Imperatori promissam fidem confirmavi; Hæc violata a me vobis impulsoribus fidei argumentum, & nefaris perfidia vestra restis est, de qua vobis rationes reddenda erunt DEO. Vnicum adhuc de punita a DEO perfidia addam exemplum:*
Ladis-

Ladislaus enim Poloniae Rex cum Amurathe Turcarum Imperatore inducias pepigerat, dato pignore, hostia nimirum romanae ecclesiae ritu consecrata; rupta vero fide magnam ad Varnam oppidum Christiani a Turcis acceperunt cladem; Rex ipse Ladislaus periit cum Iuliano Cardinale, quem Eugenius Papa miserat, ut ad pacem violandam Ladislaum impelleret & a religione iurisiurandi auctoritate pontificia exsolueret. Tradunt non Turcarum tantum sed & Christianorum libri, Amurathem tunc in maximo discrimine constitutum, diuinum auxilium contra Christiani Regis perfidiam his verbis implorasse: *Christe! si DEVS es, ut Christiani tui de te prohibent, vindica perfidiam tuorum, qui te mihi dedere pignori & nihilominus pacem adeo religiose sancitam per summum scelus violarunt.* Eundem hunc perituri vindicem Christiani iudices hodieque venerantur, eiusque animaduersioni tantum nefas sapius relinquunt. Si vero de dirisimo hoc crimine per signum aut indicium constet, nec in foro externo plane impunitum remanet, sed pro circumstantiarum diuersitate, certa poena ex arbitrio prudentis iudicis coërceri solet. Carpzou. p. I. qu. XLVI. n. 40. sqq.

§. XXII.

Neque etiam ciuium actiones secundum semper fortiuntur euentum, quippe quod soli diuinæ prouidentiae proprium est, vnde & hic in diuini Numinis voluntate, acquiescendum. Hinc admodum cautus esse debet iudex, ne forte de futuris temere iudicans, Reipubl. damnum inferat: hæc enim cum in incerto sint, nec a nostris consiliis pendeant, id saltem attendendum, quod præsentis conditione probe inspecta verosimile est euenturum. arg. I. in obscuris. 114. de R. I. Est omnino, inquit Plin. 3. Epist. 31. iniquum, sed usu receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout male vel prospere cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur.

prebendantur. Et Seneca de benef. in arduo, ait, est veri ex-
ploratio: camus qua docuit verisimilitudo: sic serimus, sic nau-
gamus, sic militamus, sic uxores ducimus, sic liberos tollimus:
Cum omnium incertus sit euentus, ad ea accedimus, de quibus
bene sperandum esse credimus: quis enim pollicetur serenti pro-
uentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam
uxorem? sequimur qua similitudo veri, non qua veritas irahit.
Prudens ergo & sapiens iudex suas partes explet, si be-
ne rebus examinatis, pro statu & tempore presenti
omnia mature considerat, atque inde consilium arripit,
futura DEO commendat; Quod si igitur queratur, an
ob inimicitias vel auersationem animi, sponsalia sint,
rescindenda? non facile ad dissolutionem procedat, ob
infelicem, quem inde auguratur, matrimonii suc-
cessum;

Nam hominum etate multa eueniunt huiusmodi:

Capiunt voluptates, capiunt rursus miseras.

Ira interueniunt, redeunt rursus in gratiam.

Verum ira, si que eueniunt huiusmodi,

Inter eos rursus, si reuersum est in gratiam,

Bis tanto amici sunt inter se quam prius.

Quemadmodum enim sol, cum e nubibus exit feruen-
tior est: ita amor, cum intercescit ira, aut suspicio, re-
conciliatis animis iucundior existit. Sc disidia, pugnae,
iurgia inter coniuges vel desponsatos non id statim
efficiunt, vt matrimoniale vinculum soluatur, sed mox
in gratiam redeunt ardentius & instantius sese ama-
re solent. Igitur si consummationem sponsaliorum per
nuptias, non obstantibus inimicitias, tali in casu suadeat
iudex, neque forte res ex voto cesserit, hoc ipsi haud
magis vitio verti poterit, atque Ducisegregii & boni Impe-
ratoris nomen obscuratur, si is iuxta rei militaris praecpta
acies instruxerit, pugnam inierit, licet parum prospera
subsecuta fuerit fortuna. Nimirum DEO exitus rerum
com-

commendandi sunt incerti; Id quod obseruarunt, illustris facultatis iuridicae, in hac alma Salana Assesores excellentissimi, in sententia an. 1678. Gvelferbytum perscripta, quando sponsalia ob superuenientem sponse auerfationem haud dirimenda, sed consummationem illorum iniungendam esse, certo modo iudicant, his inter alias adductis rationibus: Weil unter Eheleuten selbst manchemahl solche Wiederwertigkeiten sich zutragen / umb welcher Willen doch nicht eben das Band der Ehe / und nicht einmahl die cohabitation getrennet und aufgehoben wird. Zu dem der Ausgang ungewiß und Gott zu befehlen; auch derselbe durch fleißiges Gebet / umb beständige Vereiniung der rechtmäßig und erdentlich verlobten Herzen und Gemüther / vielmehr anzuruffen / als auff die Trennung aus solchen Ursachen / zudencken. L.B. de Lyncker, Dec. 482.

§. XXIII.

Quemadmodum tractus futuri temporis ad officium iudicum haud pertinet, l. ii. §. fin. de recept. arbitr. l. i. §. 1. de usur. ita hi de prateritis vel praesentibus actionibus suo munere defungi nequeunt, nisi de causa controuersa satis fuerint informati, & omnes circumstantias, quae in facto contingere possunt, probe considerauerint. Nam in decidendis causis, ex re, loco, tempore aliisque sub cogitationem vix cadentibus multa evenire possunt, quorum vel minima mutatione ius quoque variare, in confesso est. Hinc Plinius VI. Ep. 20. faciendi aliquid, inquit, aut non faciendi ratio, cum hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione initur. Quae & causa est, cur humani iuris conditio semper in infinitum decurrat: multas enim formas, edere natura nonas deproperat, quae deinde statum rei eiusue qualitatem immutant. Vnde ipsi Principes multa penitus legibus haud determinant, sed horum definitionem
 pru-

prudenti iudicantium arbitrio ac solerti præsidum iudicio relinquunt, veluti Hadrianus Imp. Præfidi cuidam rescribat: *in re tali diiudicanda, Tu magis scire potes.* Nec obstat, quod, si quædam negotia emergant, quæ adhuc legum laqueis nondum sunt innodata, iudices augustum implorare remedium jubeantur ab Imperatore, quia ideo imperialem fortunam rebus humanis DEVS præposuit, ut possit omnia quæ noviter contingunt & emendare & componere, & regulis competentibus tradere. Id enim ad casum talem, qui plane novam legem desiderat, non vero ad applicationem juris constituti ad factum pertinet. Sane ad ferendam sententiam atque controversias definiendas, nec sola legis autoritas vel facti saltem cognitio sufficit, sed utrumque una concurrat, necessum est, ne vel summum ius, si non recte applicetur, summa fiat iniuria, aut quæ sine auctoritate legali statuuntur, frustranea evadant. Equidem in *l. 74. ff. de Jud. & c. 4. X. de caus. poss. & propr.* iubetur iudex, rem de qua cognovit, etiam decidere, atque sua sententia liti finem imponere, nec non in *l. 13. §. 2. ff. de recept. qui arb.* condemnare reum aut absolvere. Cessat tamen hæc ipsa regula, si iudex, prout modo dictum, causam nondum satis cognoverit, veluti hic ferendarum sententiarum modus Romanis olim comprobatus. Diligens namque ille fori Romani indagator, Franc. Polletus in *Hist. For. Rom. L. V. C. VIII. p. m. 465.* adnotavit; sententiam laturis singulis ternas datas fuisse tabulas, unam insignitam impressione elementi A, quod solum erat absolutionis: alteram duplicis elementi N. L. i. e. non liquet, indicis ampliationis: tertiam litteræ C. i. e. condemnationis, cuius loco Græci suum & infamæ *θ.* affigebant, certissimum *θavαρθ* & mortis argumentum. Quod si numerus tabularum N. L. præponderasset reliquis, iudicium differebatur & res diligentiori disquisitioni committe-

mittebatur: ubi vero plures tabulae vel absolutoriae vel condemnatoriae aderant, tum illi qui nota N. L. usi fuerant, plane non iudicabant: Porro in l. 36. ff. de re iud. ex Pomponio refertur: si uni ex pluribus iudicibus de liberali causa cognoscenti, de re non liquerit, ceteri autem consentiant, si is inuenerit: sibi non liquere, eo quiescente, ceteros qui consentiunt, sententiam proferre debere. add. l. 27. §. 2. in f. ff. de liberali caus. Iudex igitur postrema sententia tantum illud, quod sibi liquet, prodere debet l. 22. C. ad l. Corn. de fals. Facit huc locus Senecæ Ep. 8. Aut ser sententiam, aut quod facilius est, in huiusmodi rebus nega tibi liquere. Exemplum huius Gellius perhibet, apud quem pecunia petebatur, quæ dicebatur data numerataque: Petitor vir bonus, notæque & expertæ fidei, vitæque inculpatisimæ, neque tabulis neque testibus factum docebat, & argumentis nitetur exilibus. Is a quo petebatur, probri perfidiarumque ac fraudum plenus, postulabat probari consuetis modis pecuniam datam, expensi latione, mensæ rationibus, chirographi exhibitione, tabularum obsignatione, testium intercessione. Horum cum nihil fieri posset, Gellius suum iudicium suspendit. Recenset hæc Bœclerus *Diff. Acad. XVII.* quæ titulum præfert *de Iudiciis. p. edit. secunde 637.* Imo & in sacris litteris rei huius inuenimus vestigia; ex *Deut. quippe XVII. 8. sqq.* talem ordinem in iudiciis obseruandum esse docemur, ut scilicet iudices inferiores, quum eis oblata est causa difficilis, ex qua expedire se non possunt, causam illam deferant ad iudices superiores, nec ipsi iudicent, sed superiorum iudicium exequantur. Diserta sunt verba v. 8. *si occulta erit res tibi in iudicio ferendo, (vel difficilior quam ut assequaris) inter eadem & eadem, inter litem & litem, aut inter plagam & plagam, e rebus controuersis intra portas tuas: tunc surgens ascendes ad locum quem elegerit Iehoua DEVS tuus; Et adibis sacerdotes leuiticos, vel ad summum iudicem qui erit diebus illis: ut consultas eos,*

eos, & indicent tibi statum illius iudicii. Deinde facies ex praestituto illius sententia quam indicauerint tibi &c. Cum igitur bene multa sint, quae omnem mentis humanae aciem fugiunt, adeo, ut nec summis imperantibus, nec sapientissimis consultissimisque viris de iisdem liqueat, ea omnia ad supremum omnium Iudicem diiudicanda recte referuntur; satius praeterea est ea, quae iudices in his terris penitus indagare non valent, intacta relinquere, cum in his facile errare & labi, aliisque irreparabile damnum inferre possent. Hunc vero scopulum beneficio Commissionis DEO factae iudex tuto praeruehitur.

§. XXIV.

Ob ingenii mortalis imbecillitatem variaque ipsarum rerum vitia, sola iudicis autoritas ius inter partes facere non potest, sed requiritur, ut is in decidendis causis sequatur id, quod conuenit eum ex fide eorum, quae probabuntur sequi l. 6. §. 1. ff. de off. praes. Tenetur quoque secundum leges & consuetudines iudicare, pr. Inst. de off. iud. atqui leges volunt, omnem rei veritatem consiliter in ore duorum vel trium testium. l. 12. ff. de test. vnde tandem illud consequitur, teneri iudices iudicare secundum acta & probata, ad quod & a Iustiano iuramento adstringuntur, in l. 14. C. de Iud. vbi iuberetur Iudex secundum veritatem iudicare, constat autem ex l. pen. ff. de probat. veritatem dici id, quod probatum, aut per legem rescriptum est. vid. l. ult. §. ult. C. de appellat. can. 4. caus. 3. qu. 7. idque adeo verum est, ut nec supremi Principis rescriptum in medio litis interueniens attendi debeat. Nou. 82. c. 13. Ordin. Cam. Imp. p. 2. tit. 35. Churfürstl. Sächf. Ober-Zoff-Gerichts-Ordnung / de anno 1549. tit. daß dem Ober-Zoff-Gerichte sein starcker Lauff soll gelassen werden. Omnia haec quidem rectissime sese habent, modo probata atque allegata illa rem, quae coram iudicio agitatur, illustrent, eandemque sufficien-

ficienter atque reuera probent: talia enim si fuerint, fal-
 va conscientia eadem sequitur iudex. Neque vero fieri
 potest, vt conscientia eius, ipsi veritati reclamet, quin
 potius talis conscientia in veritatis cognitione, atque
 exinde prognata conclusione consistat. Videmus hinc,
 inter acta & probata & inter conscientiam hac ratione
 consideratam, minus recte repugnantiam constitui. Sa-
 ne probata illa, quæ falsitati inaituntur, hoc nomine,
 haud sunt digna, sed ceu illegitima a iudice, qui de
 contrario plene conuictus est, merito reiciuntur, per
l. 6. pr. de off. presid. & l. 13. ibid. Itaque ex dictis sequitur
 quod iudex secundum acta & probata iudicans, vtique
 etiam secundum conscientiam iudicet. Ast, quid, si hæc
 inuicem discrepent? Inquirendum erit sedulo, a cuius
 parte stet ipsa veritas, & quicquid huic contrariatur, re-
 iiciendum; contra hanc enim si iudex quid statuit, fit
 periurus & abit in consilia impiorum. *Psal. 1. Proverb.*
XXIV. 11. 12. DEO bonisque omnibus sese reddit inui-
 sum, conscientiam deprauat, vitamque omni spe bono-
 que reddit destitutam: adauget illam timore, angore, tri-
 stitia, suspicione, curis, malisque omnibus, quibus mi-
 seras illas & parum consideratas verborum captiuncu-
 las frustra in medelam adhibebit, qui sibi ipsi hac ratio-
 ne factus est quam insensissimus. Quod si vero iudex
 non ita facile, quid rectum sit, discernere possit, tum
 vero rem vltiori disquisitioni committat, sententiam,
 vsque dum certus factus fuerit, differens: dubia enim
 conscientia nihil agendum esse, alibi traditum. Quæ
 iam dicta sunt, eminentiori quodam gradu ad illos spe-
 ctant, qui summi in his terris imperium tenent, atque
 DEI vices gerunt, cum ipse DEVS in veritate sit & veritas
 sola, atque odio prosequatur mendacia, quæ abominatio
 sunt in oculis eius. Facile hinc colligere licet, salua &
 illæsa conscientia Principes dissimulare non posse delicta
 quæ

quæ DEVS puniri iubet: qui enim hoc facit, ipsius sceleris sese participem reddit, prout sapientissimus Regum Salomo testatur, dum mandatum patris executurus, ita Benaia præcipit: Occide hominem, ne sanguis ab eo profusus mihi domique patris mei imputetur *1. Reg. II. 31.* Simili modo reatu capitalis criminis nolebat sese inuoluerè Henricus II. Rex Francorum, sed Italum quendam, in capitali scelere a se deprehensum, licet eundem, quod probationes deficerent, iudices sua sententia non condemnauerint, tamen, vt dignas facinoris poenas lueret, noctu flumine demersit. Regis officium hoc agnouit, etiam Henricus IV. itidem Gallie Rex, de quo Hardouin de Peresixe in *Recueil de quelques belles actions & paroles mémorables du Roy Henry le Grand. p. 544.* ita scribit: *Il dit encore vn iour a vn homme de condition, qui luy demandoit grace pour son neveu, qui auoit commis vn assassinat: Je suis bien marri, que ie ne vous puis accorder ce que vous me demandez; il vous sied bien de faire l'oncle, & a mois de faire le Roy; J'excuse vostre requeste, excusez mon refus.* Ad officium iudicium modo allegatum spectant, quæ de eodem Rege ibidem referuntur. *p. 541.* *Il ne pouuoit voir qu'avec auersion les Prelats de mauuaise vie & les iuges corrompus: il disoit des premiers: je voudrois bien faire ce qu'ils preschent, mais ils ne pensent pas, que je sache tout ce qu'ils font; & des autres, je ne puis comprendre, comme il y a des gens si méchans, qu'ils iugent contre leur science & leur conscience.* Conferatur Schroeter. *in cas. conf. cas. XXXII.* qui errorem, quem Grotius hic errauit, detegit & simul folide refutat. Si vero iudici præter acta & probata de causa controuersa plane nihil constet, tum præscriptam a legibus formulam obseruet. Illos vero qui probationibus legitimis deficiunt, iuuare aliter non poterit, quam vt eosdem ad diuinum tribunal remittat, prout hoc ipsum præiudicio confirmat L. B. de Lyncker. *dec. 1186. verb. Zingegen seynd Beslagte/ in ihrer Dies ders*

berlage / so schlecht bestanden / daß sie es selbst Gott
befehlen wollen / in dem sie nichts von ihrem Angeben
erwiesen. *Qua enim probari non queunt, occulta sunt,*
& humano foro eximantur, *arg. can. fin. caus. XXXII. qu. 5.*
& soli cordium scruratori, cui nota, iudicanda relin-
quantur.

§. XXV.

Similiter, quando is conuenitur, qui ob inopiam
sæ obligationi satisfacere impeditur, actor in foro hu-
mano querelas suas, si effectum spectes, frustra pro-
ponit. Inter potissima quidem iuris præcepta habetur:
sum cuique tribuere: & iudici cuius hæc prima cura esse
debet, vt iustos dominos in rerum suarum possessione
tueatur, si quæ vero iniuste ipsis denegentur, eorundem
restitutionem, quantum quidem penes ipsum stat, pro-
coret; iniquum quippe est, non tribui cuiquam, quod
ei debetur, Hugo Donell. in l. 2. §. mutui datio. n. 7. ff. si
cert. pet. At, cum ad rem vel obligationem præstandam
requiratur, vt illius præstatio vires nostras, non exce-
dat neque lege aliqua prohibeamur, inanis sæpius insti-
tuitur actio. Fluxit hinc tritum illud; impossibilem
nullam dari obligationem, de quo effato vid. Puffen-
dorff. *de I. N. & G. L. III. c. VII. §. 2.* securus Paulum in
l. vl. ff. quæ sent. sine appell. vbi tradit, impossi-
bile præceptum iudicis nullius esse momenti. Hoc
ipsum etiam obtinet, licet res, de qua quæritur, talis
sit, vt aliquando præstari potuerit, successu temporis
vero in alium statum peruenit, inde demum ac-
cidit, vt quod quis optimo quidem iure exigit, nancisci
nequeat. Exemplum habemus in debitore obrato, &
ad extremam inopiam redacto. Quanquam enim alias
in iure nostro illi debitores appellentur, a quibus etiam
inuitis pecunia petitur. *l. 108. ff. de V. S.* & qui ad extre-
mum denarium excuti possunt, *Gloss. vltim. in l. pen. de*
cess.

cess. bon. attamen vix vllibi iustum est, vt is qui in vniuersum
 ex accidenti, non supina negligentia; res suas amisisse traditus
 est, denuo per vim ad ignominiosam vitam transponatur. Et ad
 quotidiani victus nec non amictus corporis inopiam adigatur. prout
 loquitur Imp. noster. Nou. 135. pr. Monentur hinc in le-
 gibus creditores, vt misericordix memores sint, &, nisi
 singulares circumstantiæ aliud suaserint, si eatenus sa-
 tisfactum fuerit, quatenus debitores facere possunt, ac-
 quiescant, l. 6. ff. de Cess. bon. verb. si quid misericordix cau-
 sa ei fuerit relictum. & ratio habeatur eius, ne egeat, qui
 condemnatur. l. 173. ff. de R. I. Facit huc præceptum Sal-
 uatoris; quicquid volueritis, vt faciant vobis homines,
 idem vos facite illis. Quod si vero debitor per cessio-
 nem bonorum omne ius suum abdicauerit, cum iam ni-
 hil quod soluat supersit, ne quidem ab aliis, quibus de-
 bet, potest inquietari, l. 4. §. 1. ff. de cess. bon. Vnde Ca-
 ius in l. 6. ff. de dolo recte ait: is nullam videtur actionem
 habere, cui propter inopiam aduersarii inanis actio est. Adsti-
 pulatur & Pontifex Innocentius III. in c. 116. X. de Restit.
 spoliar. inanem itidem actionem vocans; quam inopia,
 creditoris excludit, add. l. 24. ff. Mandat. l. 24. §. 2. ff. de
 liberali caus. Idem sibi velle videtur dictionem nostris ad-
 modum frequens; Wo nichts ist / da hat der Kaysfer sein
 Recht verlohren. Interim tamen non desinit plane actio,
 arg. l. 74. in f. de Euicf. sed si debitor facultatem soluendi
 denuo fuerit adeptus, tum vtique ad restitutionem compellitur,
 d. c. 16. X. de Rest. spol. l. 3. C. de bon. aut. ind. poss.
 Nimia saltem illa acerbitas legibus XII. Tab. olim in de-
 bitores licita, & addictio in seruitutem iam a Constan-
 tino sublata est, l. nemo. 2. C. de exact. tribut. quæ & in
 Rec. imp. de ann. 1527. c. 17. prohibita. Plus enim petit,
 qui corpus hominis pro re debita detinet; Nisi addit,
 obligatio ex delicto, aut contumacia, vel suspicio fugæ
 his enim casibus debitor carcere coercetur, l. 4. C. de seru.
 fugit.

fugit. l. 7. §. 3. ff. de Idict. l. final. ff. de in ius voc. l. 1. §. 3. ff. de poen. Inopia igitur efficit, ut creditores a iudicibus saepe repellantur, ipsi vero debitores quadantenus absolute gaudeant. Hic iterum ad diuinum Zelotem refugium est querendum, quod illi, qui suarum rerum iacturam iniuste faciunt, hac saepe formula testari audiuntur. Der oder jener wird es vor Gott einsten schwer zu verantworten haben / daß er mich umb das Meinige so unrechtmäßiger Weis gebracht hat. Item. Ich muß das Meine zwar dahinden lassen / es wird aber Gott solches unrecht zu seiner Zeit gewis rächen. &c. Solet quidem aliquando in illos a legibus animaduerti, qui supina negligentia, prodigalitate vel insigni quadam malitia in extremam inopiam sese coniecerunt, nec quae mutuo acceperunt, reddere possunt. *Meu. de Arrest. c. VIII. n. 158.* non enim vult DEVS, ut ignaui & desides alieno alantur sudore, sed quilibet sui laboris emolumento fruatur; Quod si tamen debitor non sua culpa in paupertatem prolabatur, sed casu fortuito, quem nullum humanum consilium prauidere potest. *l. 2. §. 7. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertin.* misericordia utique is dignus habendus est; Cum vero legitima causa inopiae saepius allegetur, quae talis non est, vel nulla plane appareat, aut saltem non ita luculenter doceatur, iudex merito in his, quae certa sunt, legum statuta sequitur, inopem ut diximus, absoluit, causas vero paupertatis, quae homines fugiunt, DEO relinquit examinandas, qui solus, quae in intimis recessibus sunt, perspecta habet, & fraudes mortalium suo tempore condigno supplicio vindicat.

§. XXVI.

Inter commissam DEO facta suo modo etiam Sors est referenda, si per illam litibus finis imponitur; nam & hac ratione sententia sua iudex nihil definit, sed rem dubiam euentui fortuito committit, atque diuina prudentia

dentis directionem veneratur. Neque de iustitia huius
 rei dubitandum, cum adsit consensus illorum, quorum
 interest, adeoque qualiter etiam res cesserit, volenti in-
 iuria minime fieri poterit. Sortem quidam dici putant,
 quod seriem & ordinem in casibus dubiis patefaciat.
 Meisner. *philos. sobr. part. II. c. II. qu. I. p. 602.* quæ evo-
 lutio vocis, licet cum regulis etymologicis parum con-
 venire videatur, rem ipsam tamen satis bene explicat.
 Potissima eiusdem diuisio est, quod alia sit diuina, alia
 politica & humana; quæ iterum triplex statuitur, diui-
 foria sc. consultatoria, & diuinatoria, de quibus abun-
 de tractant Theologi Scholastici, vid. Carol. Molin. *I. part.*
Consuetud. Paris. And. Tiraquell. *de iure primogen. qu. 17.* De
 fortibus & sortilegii forma, qua in ferendis suffragiis Ve-
 neri vtuntur, & creatione pariter atque electione suo-
 rum Magistratum vid. Caspar Contarenus *quinque li-*
bris, quos de Magistratibus & Republ. Venetorum scripsit. De
 mysteriis vero vanis, quæ antiquissimis iamiam tempo-
 ribus homines in sortium arte quæsiuerunt, sese ad omnia
 diuinitatis secreta hac ratione accedere posse reputan-
 tes, multa pererudite congescit Marshamus *in canone*
Chron. sec. XVI. p. m. 474. sqq. qui p. 481. suam de sorte
 illa tractationem hunc in modum concludit: *Ceterum*
tanta vetustas, tantumque populorum studium artem fallacem, ir-
ritam, inanem esse arguunt; cum illa non minus hodie incerta sit,
quam olim; neque adhuc inueniri possit ullum, cui imitatur, ve-
ricatis fundamentum. Sortes nempe hic intellige curiosas,
 superstitiosas & magicas, quæ tesseriis, herbarum foliis, cineribus, alia-
 ve ratione exercentur; has tales enim vsurpare, & igno-
 ta vel futura ex iis indagare, minime concessum est,
 cum eas diuina vox *Deut. XVIII. 10. u.* diserte prohibeat.
 Quin & Cicero *L. II. de Diuinat.* Hanc rem, ait, *totam inuen-*
tam esse fallacis, aut ad quæstum aut ad superstitionem aut ad
erro-

errores excogitatis. conf. etiam quæ hac de re differit Puffendorff. de L. N. & G. L. II. C. III. §. 4. Aliud plane dicendum de illa sorte, quam Augustin. in enarrat. Psalm. XXXI. 60. Tom. VIII. p. 176. definit, quod sit res in dubitatione humana diuinam voluntatem indicans. Huius vero usus iure diuino non est prohibitus. Schilter. Manud. phil. Mor. C. IX. §. IX. potius de eadem vox exaudienda est Regum sapientissimi Proverb. XVI. 33. Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur. In hoc enim immortalis DEI nostri prouidentia & rerum humanarum gubernatio sese exercit quam maxime, vt hinc impium plane & Christiano homini indignum sit ethnicum commentum, deæ nim. Fortuna quicquam tribuere. Diuinae sortis exempla in sacris occurrunt passim, veluti i. Sam. X. 20. 21. vbi Saul Rex populi Iudaici primum sorte electus dicitur, postquam scilicet iam antea a Samuele iussu DEI in regem vnctus fuerat. Et Actor. I. 26. de Apostoli Matthia electione per sortem facta diserta verba sunt: καὶ ἔπεσον οὐ κληροῦσι ἐπὶ μαθηται. Vnde clerici nomen vulgo deriuant: confer. Ion. I. 7. Ios. VII. 14. vbi Iosua furem anathematatum sorte inuestigauit. Ast hæc sortes, etsi diuinitus demandate fuerint, monente tamen Diuo Hieronymo in Comment. in C. I. Iona, non temere debent in exemplum trahi, cum priuilegia singulorum non possint legem facere communem. Inprimis illum scelerum autores inquirendi modum sine peculiari mandato diuino imitari, valde periculosum est, cum fieri possit, vt Satanae dolis aliquis insons periculo sic exponatur. Sane nullum dubium est, quin illis Germanorum priscorum iudicij criminalibus, quæ fiebant per duella, ferrum, ignitum, aquam feruentem & similia, de quibus vid. Iusti Georgii Schottelii tractatus von unterschiedlichen Rechten in Teutschland. innocentes sapius ad supplicium rapti, ipsi vero criminum rei promerita poena

G

exem-

exempti fuerint; unde superstitiosa hæc atque impia plane a iudiciis Christianorum merito remouentur. Autor anonymus elegantissimi libelli *du Traitè du Point d'honneur* p. 150. cum de iudiciis istis mentionem fecisset, recte subiicit: *Etrange aveuglement de tenter Dieu, & de donner des loix à sa volonté toute indépendante & toute souveraine!* Oritur hic quæstio; an, si duos vel plures simul delictum commiserint, ad mortem condemnati ante executionem recte forti committantur? aut si plures sint delinquentes, per decumationem quidam poenæ subiciantur, alii ab eadem liberentur? Quod prius attinet, Grotius in affirmatiuam inclinat, quando *L. II. de I. B. & P. c. I. §. 15.* scribit: *Ex his, que diximus, apparet, duobus modis posse contingere, ut a privatis suscipiatur singularis dimicatio: primum si inuasor concedat alteri licentiam dimicandi, aliqui eum occisurus sine dimicatione: Deinde, si Rex aut Magistratus duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis, ac qui nil iusti, minus recte officio functus videbitur; cum satis fuisset, si vnus supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.* Zieglerus ad h. l. Grotii diuersum statuere videtur, verb: *Vt vero inter paucos eiusdem criminis reos aliqui eximantur, aliqui vero poenis afficiantur, non videtur iustitiæ conueniens.* Gerhard. loc. de Magistratu.

Ast facilis ad hæc redditur responsio, si cum aliis distinguamus inter crimina, quorum poena a iure diuino determinata & capitalis: & inter crimina, quæ saltim ob legem positiuam ciuilem capitali poena coercentur. Priori casu, utpote in quo dispensatio & condonatio vitæ hominibus non est permisa, sortitio salua conscientia a Principe decerni nequit, sed vterque delinquens promerita poena est afficiendus. Posteriori vero casu sortitio admitti poterit, e. g. quando duo simul furati sunt, vel aliquod crimen militare commiserunt: sic enim poenæ eum qui legem capitalem tulit, erit quoque de eadem

dem dispensare: Et sane quilibet bonus Princeps in hoc pronus esse debet, siquidem, vt Seneca *de Clem. l. 24.* ait: *Non minus Principi turpia sunt multa supplicia, quam medico multa funera.* Ferina ista rabies est, sanguine ac vulneribus gaudere. Cui geminum est illud Claudiani in panegy. de Cons. *Azollii. 223.*

*Qui fruitur poena ferus est: legumque videtur
Vindictam prestare sibi.*

Remittendus ergo nonnunquam poenarum rigor, vt Princeps crudelitatis suspicionem, quæ ex suppliciorum frequentia nascitur, effugiat, ciuiumque amorem sibi conciliet, hoc ipsum vero melius facere non poterit, quam si sortem aliquando adhibeat: ita enim odia ciuium haud in se conuertit, cum supplicia non de suo, sed sortis proficiantur iudicio. Huc vero si verba Grotii: *si vnus supplicium sufficere videbatur &c.* tendunt, eius sententiam probandam esse plane cenfeo. Ad alteram propositæ quæstionis partem; An, vbi tota quadam vniuersitas deliquit, decumatio locum fortiaur? recte iterum respondet Grot. *L. III. de I. B. & P. C. XI. §. 17. vbi delicta sunt talia vt morte digna videri possint, misericordia erit, ob multitudinem eorum, aliquid decedere de summo iure.* In singulos enim, prout Seneca 2. *de Ira cap. 10.* loquitur, *severitas Imperatoris distringitur: ac necessaria est venia, vbi totus deseruit exercitus.* Quid tollit inam sapientis? turba peccantium. Cumque poenarum finis sit, non solum vt pereant nocentes, sed & vt alii poenis a sceleribus deterreantur, mores ciuium emendentur, atque salus publica promoveatur, recte Salustius ad Cæsarem, *Neque quisquam, ait, te ad crudeles poenas aut acerba iudicia inuocat, quibus ciuitas vastatur magis, quam corrigitur.* Igitur decumatio quidem, vt sanguini humano parcat, admittenda, ita tamen, ne per hanc ius DEI villo modo laedatur. Diuinam namque

que poenam promeruit Saul, quod, cum ipsi omnimoda Amalekitarum deletio diuinitus fuisset demandata, sola clementiae laude Agagum Regem conseruauerit.
2. *Sam. XV.* In causis quoque ciuilibus frequens sortium usus conspicitur: Ita fors obtinet in diiudicatione actoris & rei *l. 14. ff. de Iud.* & ne iudex vlli ex hereditibus fauere videatur, in distribuendis portionibus hereditariis sorti res committitur. vid. *Jas. in l. 3. C. com. vir. Iud. Coler. Dec. 54. Carpz. III. c. 15. def. I.* porro in optione legata. §. 23. *Inst. de Legat. l. vlt. C. com. de legat.* Hunc sortis usum in sacris etiam expressum legimus; *Erou. XVIII. 18.* vbi contradictiones fors comprimere & inter potentes quoque diiudicare, dicitur. vid. *Puffend. de I. N. & G. L. III. c. 11. §. 5. & de O. H. & C. L. I. C. VII. §. 4.* Dignitates quoque & officia sortito offeruntur; quod laudabile institutum Romanis saepius tribuit Tacitus, *Annal. I. 54. III. 58. 71. XV. 19. & in Agr. c. VI. & XLII.* qui etiam *L. IV. Hist. c. 8.* huius rei causam Romanos hanc habuisse dicit: *ne ambitioni aut inimicitis locus foret.* Sacerdotium porro sorte datum, notat Cicero *IV. in Verrem*, his verbis: *Iubeo ille sibi legem legi, recitatur, in qua scriptum erat, ut quot essent renunciati, tot in hydriam sortes conicerentur, cuius nomen esset, is ve haberet sacerdotium.* Antiquissimum sortium usum in bello fuisse tam aliunde, quam ex Homeri *L. III. Iliad.* constat, qui tradit, Achillem & Hectorem monomachiam inuituros, in galeam fortem misisse, vter priorem ictum infligat. Singularia huiusmodi certamina, bella representantia vocari solent, quae ideo instituantur, ne totus populus malis grauisimis, quae bellum comitantur, implicetur. Vid. summe reuerendi D. D. Buddei *Elem. phil. pract. part. II. C. V. sect. 4. §. 6.* In genere igitur negotia graua, quae humana prudentia vel industria expediri nite nequeunt, sortibus subici recte posse, ipsas vero fortes,

tes, si cum timore DEI adhibeantur, ab ipso DEO quoque gubernari, hinc elucescit.

§. XXVII.

Haecenus quosdam casus allegauimus, in quibus propter defectum aut insufficientiam, ut ita loquar, fori humani, superiores inferiorum actiones DEO iudicandas relinquunt. Nunc quoque de illis dicendum, in quibus hi, qui superioribus subsunt, iidem, quod iudicæ careant, quædam ad Deum, tanquam summum Monarcham & vindicem, referre coguntur. Huc in primis pertinent ipsorum Regum & summorum potestatum facta. Licet enim laudatissimi Imperatores Theodosius & Valentinianus in l. 4 C. de ll. rectissime sentiant; *dignam vocem esse maiestate regnantis, legibus alligatum se principem proferri: atque de auctoritate juris suam pendere auctoritatem: Et reuera maius imperio esse, submittere legibus principatum.* At tamen nemo est, qui principi leges præscribat, sed hoc peculiare est summorum potestatum privilegium: neque DEVS ullam in terris constituit potestatem coactivam, quæ illos punire possit, si contra leges naturæ circa suos subditos peccauerint. Cumberland. de Leg. nat. p. 387. & secundum Plin. in panegy. c. 6. in principatu illud *beatissimum; quod nihil cogitur.* Reges quippe nullis ad prænam vocantur legibus, tuti Imperii potestate, & Maiestas in republ. alios omnes iudicat, ipsa est *domina*, & qui hac præditi sunt, ab alio iudicari nequeunt, sunt enim, verbis utor Taciti Ann. III. c. 58-59. *hominum summi, rectores generis humani atque Deorum instar.* Hinc secundum Vlpianum in l. 31. ff. de ll. *soluti legibus esse censentur,* eorundemque auctoritati tantum deferunt iurisprudentes, ut, quod ipsis placuerit, legis habere vigorem asserere non dubitent. in l. I. ff. de Constit. princ. Hæc tamen ita accipe, ut inde eximas leges diuinas; item naturæ & rectæ rationis, nec non conuentiones & contra-

atus, quibus princeps fidem suam adstrinxit: Nam ut recte Hōratius *L. III. Od. 1. Reges in ipsos imperium est Iouis.* Agnouit hoc Chlotharius, qui Francorum principatum sub finem seculi VI. gesit, dum morti vicinus, hanc memoria dignam vocem edidit! *Vah! qualis, putas, Rex est ille celestis, qui tam magnos Reges interficit.* Et Agapetus Diaconus in *Basilicis c. 68. Κύρ. Θε.* inquit, *μὲν πάντων ἴσθι, ὁ βασιλεὺς δὲ θεὸς δὲ μετὰ πάντων ὑπέρχων τῷ θεῷ.* h. e. Rex quidem Dominus est omnium ipse vero vna cum omnibus servus DEI est. *περὶ ἧς ἀναρχίας ὁ θεὸς μόνος κείνῃ δύνασται:* Principis solus DEVS index esse potest. Inquit Marcus Antoninus apud Xiphilin. *p. 271. Idem Ovvenus L. 1. Epigr. 51.* eleganter expressit, dum canit:

*Subditus in legem peccat Regemque Deumque;
Rex peccat soli, Rex quia nempe, DEO.*

Et sane, cum imperantes sint homines, non potest non fieri, quin diuinis legibus subiiciantur, & cura, secundum Plutarchum, idem sit, *DEVM sequi & parere rationi,* atque solus DEVS de præceptis iuris naturæ dispensare possit, hinc nec naturæ vel rectæ rationis legibus principem solutum esse, dubio caret. Ex harum iam dictatis cum profluat, pacta fidemque datam seruare, sua hinc sponte sequitur, principem ipsum contractibus & fide data non minus obligari, quam alius quilibet, etiam priuatus, suis promissis tenetur. *Fundamentum iustitiæ est fides, fides vero doctorum conuentorumque constantia & veritas,* Cicero scribit: *De offic. lib. 1.* Pertinet huc etiam illa heroica vox Philippi Landgrauii Hassiæ, citante Warem. ab Erénberg. *de reg. subsid. cap. 5.* Man soll einen Fürsten erkennen bey Haltung beschehener Zusage / reiner Straffen / und guter Danks. Et altera illa, quam Imp. Carolo V. Zenocarus in eius vita & Francisco I. Galliarum Regi Bodinus *de Rep. V. 6.* tribuit: *Etiamsi fides toto terrarum orbe*

*orbe exularet; tamen Imperatori (Regi) tenendam esse, qui ea
 sola, & nullo metu cogi adstringique possit. His præmissis,
 quæro, si princeps, qui a nullo alio nisi DEO dependet,
 feueriores, aut iniquiores leges ferat: aut etiam ciues
 variis modis affligat & vim iniustam iisdem inferat, an
 huic iure resisti possit? Sane, quod ad prius membrum
 attinet, cum subditi suam voluntatem voluntati impe-
 rantium circa negotia publica subiecerint, & obsequium
 eiusdem mandatis promiserint, neque etiam de iis, quæ
 feruntur, legibus recte iudicare valeant, consultius &
 e re societatis erit, si iniquiores has leges patienter ferant,
 memores illius, quod Tacitus *Ann. III.* tradit: *Principi
 summum rerum iudicium Dii dederunt, subditis obsequii gloria
 relicta est. Et Iudicis supremi in statu civili sententia valet apud
 subditos, vtur pronunciauerit secus, quam rei natura postulauerit.*
Cumberl. de ll. nat. p. 52. Id namque ad tranquillitatem
 securitatemque publicam quam maxime est necessarium.
 Quid enim, quæso, fieret, si ciuibus, libertatis vtpluri-
 mum studiosis, liceret de iustitia constitutionum prin-
 cipalium disputare? quæ hinc turbæ essent oritura? Illud
 saltem monendi sunt qui aliis parent, vt caueant, ne, si
 iniqua ipsis imperentur, diuini iuris obliui ad turpia qua-
 vis & impia patrandæ abripi se patiantur. Admo-
 dum enim hic fallitur Hobbesius, arbitratus, nihil a Rege,
 quod factu improbum sit, præcipi posse, quia Principis
 mandatum qualescunque subditorum actus iustificet, so-
 lide ob id reprehensus a Scharrockio de *Off. sec. ius nat.*
C. IV. n. 9. p. m. 186. sqq. Namque DEO potius obediend-
 dum quam hominibus, & qui iniqua superiorum iussa
 spernit, aut iniustis præceptis non paret, haud inobe-
 diens est, nec peccat. Grot. de *I. B. & P. L. II. C. XXVI.*
§. 3. Imo in ipsos subditos culpa redundat, si in crimen
 consenserint, aut quid fecerint summæ potestatis imperio,
 quod facere sine facinore non poterant. Idem.*

L. II. C. XXI. §. 1. n. 1. Ad alterum quæstionis huius mem-
bram responderetur, distinguendo primum, num iniquitas
illa Regis vniuersam Rempubicam lædat, & ad plena-
riam eiusdem euerfionem tendat; an vero aliqua tan-
tum societatis membra per eam vexentur, vt tamen ca-
terorum res saluæ permaneant; Si hoc, negamus plane
subdito quicquam audendi ius esse, quo reipublicæ tran-
quillitas turberur, aut damnum exinde toti societati im-
mineat. Nam, quemadmodum ob publicum delictum
ad necem dare se possunt & debent, qui delicti autores
non fuerunt, idque publici saltem boni causa, veluti id
demonstrat Puffendorff. *de I. N. & G. L. VIII. C. II. §. 5.*
& rationibus firmat Grot. *de I. B. & P. L. I. C. IV. §. 4. ita-*
ne multo adhuc magis iniuriæ a Rege quibusdam illatæ,
patienter erunt ferendæ, ne ob vnius membri incom-
moda, totum reipublicæ corpus turbis implicetur, vel
alia ratione affligatur, quod quidem facile contingeret,
si ob ea, quæ pnuati quidam iniuste patiuntur, Principi
refragari liceret. Optime Cicero de off. E. I. c. 10. contra
officium esse inquit, maius damnum minori antepone. Ele-
ganter hoc expressum legimus ab Imperatore Iustiniano
in l. vn. §. 14. C. de cad. toll. vbi ita: quod communiter omni-
bis prodest, hoc priuata nostre vtilitati preferendum esse cense-
mus, & Innoc. III. in c. 3. X. de postul. prelat. itidem speciali
vtilitati communem, & minori maiorem præfert. Huc
etiam respicit Paulus, dum Rom. VIII. inculgat, ne quis
potestati obstat, cum ordinatio sit ab ipso DEO con-
stituta. Itaque animaduersio in peccata Principum soli
DEO reservatur, cui, quæ patiuntur mala subditi, com-
mendant. Quod si vero talis sit calamitas, quæ ad vni-
uersum populum simul spectat, denuo dispiciendum, an
tendat ad plenariam subditorum perniciem, num vero
saltim ex eo, quod Princeps priuata vtilitati prauisue
affectibus nimis indulgeat, tota vniuersitas damnum,
aliquod

aliquod sentiat: Ultimo casu vicissim nullum ius populo concedimus, suo principi resistendi, quippe summa potestas independens est, & qui ea gaudent, nemini nisi DEO actionum suarum rationem reddere tenentur, neque populi iudicio submittantur, summe Rev. D. D. Buddeus *Inst. Theol. Moral. P. II. C. III. sect. VII. §. VI.* ubi & contra Monarchomachos solide atque erudite disputat. Inde, si quando Princeps non DEO & Reipublicæ, sed sibi potius & suis libidinibus litans, sanctissimum officium administrat, inviolabilis nihilominus habendus atque tolerandus est, & secundum illud Liuii *III. 53. 9.* scutum potius, quam gladius hoc casu sumendum: Cerialis apud Tac. *H. IV. c. 74. n. 4* in oratione ad Treveros atque Lingonas idem suadet: *quomodo sterilitatem, inquit, aut nimios imbres, aut cetera nature mala; ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate.* Docemur hoc pariter in sacris literis *Psal. LXXXII. 8.* ubi qui premuntur vel alios premi vident a Magistratu, aliud nihil moliantur, nisi ut DEI opem implorent; verbis: *surg, o DEVS! iudica terram: tu enim possessionem habes iudiciorum in omnibus gentibus.* conf. quæ egregie in hunc psalmum commentatur Boeclerus, *Diss. Acad. XV. p. m 568.* Grauisissimi huius autoris hanc in rem verba quæ habentur. *Diss. ac. IV. p. 153.* quæ agit de *Auspicio regio*, hic legi merentur: *Non in tantum sequenda est muneris ipsius veneratio, ut statim condemnari aut impugnari possit, qui indignis munere moribus utitur. Quis enim alia promptior ad seditiones via esset? Multa hic sibi DEVS reservat; qui suam ordinationem, ut cum sacris literis loquamur, in qualicumque rege, dum modo Rex sit, vult honorari; neque vindictam sibi soli reservatam privatis atrectari manibus patitur.* Sæpe etiam pessimi principes pro poena ab ipso DEO subditis dantur. *Levit. XXVI. Esai. X. Osee XIII. II. Ezech. VII. Iob. XXXIV. 30.* Itaque ad preces potius & lachrymas vitæque emendationem fugiendum, quam illis

H

insul-

insultandum. Hinc iuste occisor Saulis puniebatur z. *Sam. I. 15. & IV. 7. sqq.* vid. Carpzov. *ad L. Reg. Germ. c. 14. sect. II.* add. Grot. *L. I. C. III. §. 16.* Aliud tamen statuendum, si princeps adeo degeneret, ut non amplius salutem suorum, sed omnimodam illorum perniciem quærat, vid. *l. 3. de off. præs. vigil. l. vii. §. 14. C. de cad. toll. Nou. 8. pr. & C. H. N. 149.* & libertatis exitium potius quam augmentum, contra *l. 15. ff. de appellat. l. i. pr. C. de off. præs. Afr. N. 78. c. 4. in f.* atque loco incolumitatis status, interitum eius molitur, ita ut non tantum innocentes crudelissime diuexet, sed cuncta plane conturbet, neque amplius Princeps aut Rex; sed ob hostilem, quem erga rempubl. induit declaravitque animum, Tyrannus vocari mereatur: ita enim si nec consiliorum prudentia, nec libelli supplices, nec querelæ & lachrymæ priuatorum, Tyranni animum flectere queant, omnino ut tali resistatur, tanquam hosti, par est. Etenim talis hoc modo fidem, quod fundamentum est reipubl. violat; quippe hanc conditionem iniuisse censentur imperantes, ut quæ communiter prosunt, curæ habeant, & in societatem homines coiuerunt, non ut perderentur, sed ut conferrentur: hic finis ubi profus deficit, & vinculum illud, quo subditi obligantur, cessat, nulla euadit superioris potestas: *vi enim a fine*, inquit Cumberl. *de legibus nat. c. IX. §. 6. constituitur imperium; ita ab eodem naturaliter & necessario limitatur. Omne enim medium fini suo exakte accommodandum est, ut nec ab eo deficiat, nec eum excedat. Ideoque manifestum est, quod, in ordine ad honorem DEI gentiumque felicitatem, non potest fundari imperium, quod ius habet hec exerrendi.* Hinc forte Seneca mouetur, ut *c. 4. de Clem. animaduertat: Principum scitiam bellam esse.* conf. Gail. *I. Obs. 14. n. 6. & 2. Obs. 88. n. 2. & 9.* in primis Lips. *polit. VI. 5.* Ea, quæ diximus, cum vera sint de eo, qui absolute regnat, & superiorem, nisi DEVM, non agnoscit, multo magis de illo dici poterant, qui ita Reipubl. præest, ut tamen popu-

populo vel statibus, vigore pactorum conuentorum communicata & referuata sit quædam potestas; quale quid videre est in Imperio nostro Romano Germanico. Vnde non possum accedere illis, qui depositionem Wenceslai plane improbatum eunt, ignauia quippe, & voluptates quibus hic Imperator totus quantus deditus erat, iuxta cum crudelitate, causæ fuere, imperii plenariam ruinam minitantes, quibus impulsus Procetes recte omnino fecerunt, dum eundem imperiali dignitate priuarent. conf. Excell. Dn. Struuii Præceptoris mei venerandi *Syntagma Jur. publ. Diff. XIII. §. XV.* De moribus autem Wenceslai quibus depositionem promeruit, vid. Chron. belg. magnum p. 326. Paucis hic quadam subnectere lubet, de iis, quæ in aliis societatibus inæqualibus minoribus, Diuini Numinis dispositioni referuata censentur. Nam quemadmodum illa coniunctio, quæ est inter patrem & filium, dominum & seruum, ex illa parte imperium, ex hac obsequium importat, atque adeo ad mandata illorum explenda, non modo ex fine harum societatum tenemur, Grot. de I. B. & P. L. II. c. V. §. 24. sed & ipsa Numinis voluntas hæc disertis verbis a nobis exigit; *Mal. I. 6.* illi vero qui tali potestate gaudent, eadem haud raro non recte vruntur, accidit inde, vt animus anceps hæreat, nesciatque quid agendum prætermittendumue sit, cum ex vna parte dubitet, an verbo diuino atque iustitiæ iussa superiorum conueniant, nec ne; ex altera parte auctoritatem diuinitus institutam intueatur. Nam illud quidem certum est, quod mala conscientia agant, qui seruitia sua ita præstant, vt malitiæ dominorum atque sceleribus quasi instrumenta inseruiant, neque a poena absoluantur; interim tamen, quia Apostolus iubet, vt duris etiam dominis obtemperent serui *I. Petr. II. 18.* Grot. *L. I. C. IV. §. IV. v. 6.* si dubium existat iustumne sit, quod a domino imperatur, nec ne, tutius erit iussa sequi, cum, autore Se-

neca, seruus herilis imperii non censor sit, sed minister; Si vero hac ratione peccetur, ab ipso domino DEVS rationem exiget: hunc iniquitatum vindicem, si forte duriora seruis imponantur, neque humanis auxiliis inde se expedire possint, implorent, eidemque sua committant. Arcetius adhuc vinculum inter parentes intercedit & liberos; illi quippe his plane *ὡς ἐαυτῶν τὸ βίον*, vt Arist. ait *ad Nicom. L. VIII. 12.* imperant, & tanquam corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed de iis etiam, quæ ad vitam commodius, suavius, honestiusve transigendam pertinent, quam vberissime prospiciunt, vnde vicissim hi pietatem parentibus debitam gratitudine, obedientia atque reuerentia omnibus modis testari debent. Neutiquam tamen adeo tenentur liberi, vt illis parentum dictis audientes sint, quæ pugnant cum voluntate & honore DEI, cum dignitate & utilitate publica ac legibus ciuilibus: potior enim est Reipubl. quam familiaris ratio. Porro excipi solent, quæ incrementum familiaris impediunt, & tandem quæcunque legibus iustitiæ & honesti contrariantur; quoniam ad turpia & iniusta nulla datur obligatio, & qui turpe aliquid & flagitiosum filio imperat, in eo pater non est, ait Pontanus *L. de obed.* Hoc ipso autem minime probamus illud Gellii *N. A. L. II. c. 7.* Aut recte imperat pater, aut perperam. Si recte imperat; non quia imperat parendum; sed quoniam id fieri ius est, faciendum est. Sin perperam, nequaquam scilicet faciendum quod fieri non oportet. Deinde ita concludebant: nunquam est igitur patri parendum quæ imperat. Nam non tantum tenentur liberi honesta ideo agere, quoniam norunt per se honesta esse: aut turpia atque indecora fugere, quia in se talia sunt; sed etiam quod vel precipiuntur, vel tentantur a parentibus. Diserta verba sunt *Eph. VI. 1. 2. Coloss. III. 20.* Itaque si incertum aliquando fuerit, res a parentibus imperata, sitne honesta an turpis, utilis an noxia, manet tamen semper quam certissimum præceptum hoc de obse.

obsequio parentibus præstando, quod proinde liberi in casu dubio tuto sequuntur, tum ob voluntatem diuinam, tum quod parentes præsumantur non nisi bene velle suis, maior hinc ipsis experientia & prudentia tribuenda, cum natura ipsa hos liberis tanquam duces rectoresque præfecit. Vnde Tiberius apud Tacitum *Annal. III. c. 17.* plenissima æquitatis sententia adolescentem (Pisonis filium) a crimine civilis belli purgavit: patris quippe iussa nec potuisse detrectare. Auctoritas parentum ab ipso DEO est. *ἡ δὲ ὁρᾶν καὶ ἐπὶ ἐν ἡγενοῖς ἡγὴ ἐν ἡς δὲ οὐδὲ ἐξέσται. Ephes. III. 15.* Hujus ergo cœlestis patris parentes nostri sunt vicarii, qui, si officio sibi demandato prout decet non fungantur, fat gravem certissimumque judicem olim experientur omniscium DEVM: interim liberorum est, non temere iussa parentum negligere, sed in his ipsis sincera atque humili obedientia patrem cœlorum venerari, cuius misericordiam committant, quæ putant a parentibus non jure imperari. add. *Grot. de J. B. & P. L. II. C. XXVI. §. 4* Possent hic quædam insérere de provocatione delinquentium ad divinum tribunal, & de citatione, ut loqui amant, ad vallem Josaphat; sed cum hoc thema jam toties ab aliis erudite satis fuerit pertractatum, ad illud stilum non porrigo, dissertationis enim limites, lectorisque benevoli patientia id mihi vix permittunt.

§. XXVIII.

Aliquando etiam in Republ. quadam inveniuntur, quæ quidem in se spectata nullatenus adprobanda sunt, propter omnimodam tamen legis contumaciam, cum nihil de iisdem in ullam partem constitutum reperiatur, talia impune patrare licet, eatenus saltem, ut agens non impediat, & absque metu pœnæ in his terris illa perpetrare possit, non vero ac si omnino recta essent, atque pietati officiorumque regulis convenirent, adeoque divinæ animadversioni eximerentur. Peccata enim, si quæ talia sunt,

sunt, DEVS nunquam permittit, nec impunita relinquit, licet non extemplo vindicet. Igitur quæ huius generis sunt, jure meritoque inter *DEO commissa* reponuntur. Huc spectat occisio seruorum apud Germanos veteres, pariter atque Romanos, olim impunita. De illis Tacitus de *Germ. morib. C. XXV. 3.* hæc prodit: *Verberare seruum, ac vinculis ac opere coercere rarum. Occidere solent, non disciplina & seueritate, sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impune.* Idem Romanis in usu fuisse testatur *l. 1. §. 1. ff. de his qui sui vel. al. iur. sunt* vbi Caius ait; *Nam apud omnes peræque gentes animadvertere possumus, dominis in seruos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde, fines huic potestati positos ex lege romana, in solo scilicet romano. *Grot. de J. B. & P. L. III. C. VII. § 3.* Licet enim per leges antiquiores serui pro nullis habebantur *l. 1. §. 2. vnde cogn. l. 32. ff. de R. J.* imo pecudibus & mortuis comparabantur, *l. 2. §. 2. ff. ad L. Aquil. & l. 59 in fin. de cond. & demonstr.* atque in illorum cædem nihil statutum inueniebatur; tamen nemo, vt quidem arbitror, est, qui hinc concludet, fas fuisse, seruos, qui æque homines sunt ac liberi, ita pro lubitu trucidare. Potius ipsa naturæ jura, juxta cum sacris litteris, nullum nobis dubium relinquunt, quin DEVS, innoxii effusi sanguinis acerrimus vindex, gravissimas crudelitatis hujus pœnas olim exacturus sit. Vid. Bernegger. *quest. Miscell. in Tac. Germ. CXXXV.* Ejusdem fere commatis est, quod Halicarnass. *L. 2.* refert; licuisse quondam Romanis liberos suos ter vendere. *Neque enim sine summa necessitate licet liberis plane ut seruis uti; cum ad decus familiae interstet, ut ii, tanquam homines ingenui, liberalius tractentur, quippe quos velut partem aliquam ad nos pertinere novimus & per quos decus domus nostræ propagatum iri speramus.* verba sunt Dn. Oesterlini in *diss. de limitibus pietatis liberorum erga parentes.* Nec patria potestas, quæ ex fine æstimanda venit, quem DEVS eidem præposuit, tale quicquam involuit. *Dum paren-*

parentibus cura educandorum liberorum injungitur, eo ipso a cura injungitur iisdem, ut imperium utique in liberos exerceant, quantum ad istum finem sufficit. Puffend. de J. N. & G. L. VII. C. II. §. 4. Hinc etiam factum, ut, quod olim ob legis contumaciam licuit, l. 1. C. de patr. qui fil. suos distr. fuerit sublatum. Ab hac vero constitutione solus extremae necessitatis casus exemptus censeri debet. Grot. de J. B. & P. L. II. C. V. §. 5. conf. maxime Rev. Dn. D. Buddei Instit. Theol. Mor. p. II. C. III. Sect. VI. §. 29. sqq. Stryck. de For. Consc. C. II. n. 61. Illam vero injuriam, qua olim parentes proprios filios, vendendo eosdem, affecerunt, deficiente vindice humano, ipse DEVS vindicabit. Illud omnino enim, ceu sibi commissum, is ulciscitur, quod pœnam meruit, ob quasdam vero causas in humano foro eidem subtractum fuit. Exinde sequitur, cuncta illa, quæ hodiernum inter Christianos deprehendimus, sanctitati religionis, quam profitentur, repugnantia, & quæ sine legum reprehensione admittuntur, diuinæ vindictæ reservari. Longum quidem illorum catalogum contexere haud foret difficile, si id ipsum instituti ratio permitteret. Interim beneuolum lectorem ad illos remitto, qui talia jamjam studiose consignarunt, quales sunt qui pia, ut vocant, desideria ediderunt, Arndius, Spenerus alii, imprimis Gerberi ille Liber, cui titulus Unerkante Sünden der Welt / huc facit, ubi plura thesım nostram illustrantia legi merentur.

§. XXIX.

Facit quoque presentis vitæ status, ut multæ auperitias, sine animadversione relinquuntur, quippe quæ adeo frequentes occurrunt, ut nulli iudices vel tribunalia iisdem cognoscendis sufficerent, flagitia enim & facinora sine modo sunt, ut inquit Lepidus apud Tac. III, 50, 2. & iuxta Tucididis illud L. 3. omnes nati sumus peccare & labi, qua priuatim, qua publice: aut si Plinii verbis in panegy. IV. §. id
audire

audire malumus, adhuc nemo exiit, *cujus virtutes nullo vi-
tiorum consinio lederentur.* Cum quo consentit Seneca de
ira. L. III. Constat sapientissimos quoque viros multa delinquere;
neminem esse tam circumspectum, cui non diligentia aliquando
sibi ipsi excidat; neminem tam maturum, *cujus non gravitatem
in aliquod fervidius factum casus impingat; neminem tam timi-
dum offensarum, qui non in illas, dum virat, incidat.* Et L. II.
ibid. Inter cetera mortalitatis incommoda, & hoc est, caligo men-
tium; nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Acce-
dunt prater SS. sanctorum patrum testimonia non pauca,
qui universos ac sanctissimos etiam quosque peccatorum
diserte insimulant. Cyprian. sermone de Eleemosyn. *Quisquis
ait, se inculpatum dixerit, aut superbus aut pultus est.* Inpri-
mis vero serm. de jejun. *Euerunt & ante Christum viri insignes,
propheta ac sacerdotes, sed in peccatis concepti & nati, nec ori-
ginali, nec personali caruere delicto, & inventa est in omnibus
vel ignorantia, vel insufficientia, in quibus erronei peccaverunt &
egerunt misericordia DEI, per quam edocti & insituti gratias
egerunt DEO, & ad plenitudinem justitie multum sibi deesse con-
fessi sunt, & sperantes in DEO, nullam sibi soliditatem attri-
buere presumpserunt.* Cum ergo penitus a peccato liberum
esse, supra humanam naturam sit, Gregor. Nazianzen.
Orat. 2. in Julian. facile hinc consequitur, quod si quis
omnino via malefacta punire vellet, solitudinem vastitatemque
induceret, ac genus humanum penitus extingueret. Ita-
que judices humani quibusdam impunitatem concedere
solent, ita tamen ut eo ipso divini Numinis judicio nihil
prejudicent, sed justissimam ejusdem voluntati hæc talia
plane relinquunt. Quilibet autem videt, sermonem hic
esse de iis solum delictis, quæ per infirmitatem humanam
evitari vix ac ne vix quidem possunt, sive de minutissi-
mis istis lapsibus, qui ex corruptione mortalium resultant,
quibus ipsi adeo regeniti præter suam voluntatem inviti
subjacent, atque ob hanc inevitabilem fragilitatem ve-
niam

niam facile impetrant. Huc illud Bernardi: *Ubi necessitas urget; excusabilis dispensatio est; Ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est; utilitas dico communis, non propria. Nam cum nihil horum est, plane non fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.* Illi igitur, qui ne ullum quidem viri boni pilum habent, sed toti ex fraude, fallaciis, mendaciis sunt compositi, quo se tueantur hic non inveniunt: nihil enim iuvat, malitiae impotentiam & virium defectum, nescio quem, prætexere, si Christiano homine minus dignam vitam vivas, corruptæque naturæ stimulis pro lubitu indulgeas; hæc enim non infirmitas, sed malitia est, cui adeo non parcunt iudices, ut potius hac fraude semel detecta, incensiles vires statuere pœnas assoleant. Allegari sæpius solet in hisce casibus diciturum, nostris admodum usitatum: *Wir sind alle arme Sünder; sed audi quæso, quid ad hæc Autor (supra a nobis allegatus) der widerlegten Sprüche Wörter p. 113. respondeat: Freylich sind wir alle arme Sünder/ das wissen wir alle wohl/ wenn sich aber ein Schelm/ ein Dieb/ oder ein anderer Schandvogel mit einem ehrlichen Mann/ so in einem öffentlichen Ehrens Ampt setzet/ und über ihn zu gebieten hat/ vergleichen will/ solches schicket sich im geringsten nicht/ und wäre einem nicht gar unbekanntem Menschen einsten die Entschuldigung gar übel bekommen/ indem der Richter sagte; Ob dem der Verbrecher meine/ daß die Obrigkeit dergleichen böse Stück auch auf sich ersitzen habe/ und gieng kaum ab/ daß er über voriges ein mehreres hätte erleydet müssen etc.* Legi hic merentur illa Vinc. Turtureti verba, nostram sententiam haud parum confirmantia: *Ita enim ille, in parallel. Eth. & Jurid. p. 139. Si quis parum sana mentis consulto sibi os luto collineret, cæno deturparet, & volens & libens alia ridicula efficeret, huiusmodi misericordia teneret? male tibi sit, diceret, homo ineptissime, qui malum tibi accersis. Ita homines universos licet affari, vel vitiiis irretitas,*

vel hisce miseris (quibus volentes sese obrulerunt) afflictos, male vobis se, peruersissima capita, qui luctus, miserias, infortunia vitis ulero accersitis. Libet vestras deridere miserias, quibus luctus, dolor, angor est pro dote: dum vobis est pro animo malas artes con-
 sectari, viamque insistere, quæ ad innumerabiles ducit erumnas. Nam quos per imprudentiam, aut peruersitatem suorum sibi malorum auctores cognoscimus extitisse, reprehendimus, culpamus, odio habemus, ex mente Polyb. Lib. Hæc imprimis sibi dicta putent, qui non legibus, non præceptis sed severitate saltem poenarum, flagellis & fustibus a malis revocari amant; neque aliter sapiunt, nec ad bonam mentem redeunt, vel in officio continentur, quam si metu fustium scapulae iisdem priuriant, vel suppliciorum expectatione cor trepidet.

Maxime sane laudanda est industria iudicis, quam impendit, ut in perversos subditorum mores animadvertat, & quoad ejus fieri potest, caveat, ne unquam hominum nequitia infirmitatis velo recta, rempublicam variis vitiis generibus contaminet. Attamen hoc ipsum, utut per se egregium, ubi reipubl. statui minus opportunum, visum fuerit, aliquando haud observant periculosissimi etiam rerumpubl. moderatores, sed convenientes fortunæ sententias dicunt, cum Attabazo illo apud Curt. L. V. atque adeo ubi necessitas & temporum conditio id postulat, quæ in scelera alias statuta sunt, haud exequuntur, & flagitia quædam, non quidem approbando, sed connivendo saltem, tolerant, si scilicet viderint, coercitionem plus damni inferre Reipubl. atque turbas & seditiones exalti animadversione metuendas esse; imo ipsam exinde imminere intermedionem. Grotius de J. B. & p. L. III. c. V. §. 7. rei hujus quædam exempla suppeditat, dum tradit, ad minora quædam & frequentia delicta ita connivere cepisse jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba sanora. Et quidem omnia illa vitia, quæ publice jamjam ita invaluerunt, ut iisdem tollendis

dis leges frustra in remedium adhibeantur, talia sunt, quæ si quis in republ. coercere vellet, hæc secundum prudentiam ageret. *Quemadmodum enim, ut verbis utar Seneca de benefic. III. 16. 5. horum delictorum jam evanuit pudor, postquam res latius evagari est: ut inguitos plures efficit & audaciores, si numerare se caperint. Sane talis animadversio seditio- nis fomes esset. Proinde Tiberius apud Tac. ann. III. 52. 13. cum Romani ad ipsum attulissent, sperni sumptuariam legem, veritaque utensilium pretia augeri indices: nec mediocribus remediis fisci posse; inter alia & hoc prudenter suadet: Omittere potius prevalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essent. Inde eorum quippe attræctare, quod non obtinetur. Fœnora improba in hunc censum quoque refert Grof. d. l. Hæc vero qualia sint, patet ex ejusdem Autoris L. II. C. XII. §. XXII. ubi docet; leges humanas, quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ aut rei alterius, si quidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnare cum naturali aut divino jure; *scilicet cum modum excedunt, impunitatem præstare posse, jus dare non posse.* Nempe ex regula Christi Matth. VII. hoc ipsum quam rectissime definitur potest: *omne quod vultis, ait inibi salvator, ut faciant vobis homines, vos etiam ipsis facite: æquum ergo est, ut in lucri, quod ex nostro pecunia accipiunt, qui ea utuntur, participationem nos admittant. Cum & ipsi ad eam admitti vellent, si nos ex illorum pecunia lu- crum perciperemus: veluti loquitur VIR summe Rev. D. D. Buddeus, Inst. Theol. Mondp. II. C. III. Sect. V. §. XXVII. in not. Similiter charitas exigit, ne usuris alteri damnnum inferatur; quod si quantitas usurarum lege civili determinata fuerit, peccant qui plus aut accipiunt, aut exigunt, pec- cant tamen etiam qui non plus, imò minus accipiunt, si quidem & hoc illi, a quo usuræ exiguntur, damnnum ad- ferat. *ibid. §. XXIX.* Hos limites quæcunque transgrediuntur usuræ, improba fœnora esse, ex dictis solide evincitur.**

Interim vero, ut Grotius recte dixit, per conniventiam, ubique fere excessus hac in parte tolerantur, ne forte, si perversis his moribus nimio rigore iudices sese opponerent, hoc inde oriatur malum, ut, dum minus lucrum quam quidem percipere sinistra consuetudine introductum est, nanciscantur homines opum nimis cupidi, pecuniam potius otiosam retinerent, neque obæratas atque pauperibus mutuam opem ferrent, quo ipso sane divellendæ magis quam firmandæ societatis civilis occasio præbereretur. Interim in oculis Dei gravissimum hoc crimen reputatur; conf. *Psal. XV. 1. 5. Proverb. XXVIII. 8. Ezech. XVIII. 7. seqq.* neque dubium, quin ocius citius divinam nemesis improbi feneratorum sint experturi, licet ob nimiam usurarum frequentiam pœnis humanis haud coërceantur aut supprimi queant, totque detestabilibus illicitarum usurarum modis legibus & sanctionibus obex poni non possit, veluti conquerruntur. Status in Rec. Imp. Francof. *de Ann. 1577. tit. 17.* Von wucherlichen Contracten: wie biß anher im heiligen Reich man nigfaltige wucherliche Contract, die nicht allein unziemlich/ sondern auch unchristlich wider Gott und recht geübet worden sind und täglich geübet werden. *ic. vid. Carpzov. p. II. quasi. XCII. n. 14 seqq.* Notari hic quoque merentur Lutheri verba, quibus in hoc hominum genus invehitur, *in comment. Von Kauff: Handlung und Wucher/* ubi inter alia ita: Es sind nicht Leute/ sondern Abbißte und unvernünfftige Thiere/ die nicht glauben daß ein Gott sey. Sui proinde officii recte reputavit Justinianus in *Nov. 32. 33. 34.* usuras ad æquiorum formam reducere. Laude quoque digni hoc in casu sunt prisca Germani, quibus foenus agitare ignotum fuit, idque apud ipsos magis servabatur, quam si vetitum fuisset, teste Tac. *Germ. XXVI. 6.* Ad meretricium quoque leges civiles connivere, ait Grotius *l. c.* quod quidem non tantum verum est de Ethnicorum Imperatorum temporibus, sed etiam Christianorum ætate scortationes & lupanaria fuerunt

fuerunt permiffa, vid. l. 27 ff. de hered. petit. l. 13. §. 2. ff. ad l.
 Jul. de Adult. l. 29. C. cod. Welfenbec. tit. de Concubin n. ult. Co-
 varuv. de Sponfal. P. I. C. 4. n. 10. ubi dicit; Ecclefiam ac to-
 tius orbis Catholici Principes, lupanaria permittere, non
 quod illud peccatum approbent, fed ut adulteria, inceftus
 atque alia luxurix crimina compefcant. Unde & Arnold.
 Clapmar. de Arcan. Rerumpubl. L. IV, C. 19. existimat, in bene
 conftituta republ. ad fupra honeftiffimarum foeminarum
 avertenda, tolerari poffe lupanaria. add. Carpz. P. II. qu.
 70. n. 6. feqq. Potiffimam rationem allegant, prudentix effe,
 ex duobus malis minimum eligere. Verum enim vero, quæ-
 cunque demum illa fint, quæ pro impia atque feleftiffima
 lenocinii functione afferuntur, non tamen facere poffunt,
 ut ob ea putemus, non effe peftiferum hoc noxiumque
 Reipubl. malum, fecundum Nov. 14. Non dicam naturæ
 foecietatis hominum talia plane non congruere, id quod
 probat Puffendorff. de J. N. & G. L. VI, C. I. §. 5. idud faltem
 obfervo, quod, fi vagæ libidines in republ. tolerantur, in
 maxima hoc ipfo eadem conjiciatur discrimina. Unum
 hanc in rem hic addam argumentum. Nempe omnes tur-
 bæ feditionesque plerumque ab iis metuendæ atque expe-
 ctandæ funt, qui pueritiam adolefcentiamque luxuriofe
 tranfegere: nullum enim animal, eft quod rectorem mo-
 rofius ferat, quam prave educatus: conftat præterea, nifi
 fingulis civibus officium ac verecundia fua conftiterit, par-
 tarum rerum cælo, etiam æquatam, cumulum, fedem ftabi-
 lem non habere. Jam autem, quis negat, pudorem o-
 mnem exulare, ubi libera cuique fcortandi occasio eft?
 Matrimonium, quod feminarium eft Reipubl. & fons pe-
 rennis civium, hinc plane negligitur; fua enim fecum in-
 commoda trahit, quæ ut evitentur, multi inveniuntur,
 qui contenti fcorto, quod primum fons in lupanari tulerit,
 execrandas libidines exercere malunt, quam legitimo co-
 habitare conjugii. Ita fane perditiffimum illud hominum

genus fovetur, atque indies magis increfcunt, quibus, ve-
luti præclare Salluftius in *Orat. I. ad Cæſarem*: ſcribit, *his die*
ventrem onerare, nullam noſtem ſine ſorto quieſcere mos eſt, qui, ubi
animus, quem dominari decebat, ſervitiò oppreſſere, nequaquam
eo poſtea hebeti atque claudo pro exercitio uri volunt, nam impru-
dentia pleraque & ſe præcipitant. Quippe libido tota quanta
eſt dedita corporis arbitriis hebetat caligine ſenſus; mollis eſt,
venerea, feminea, adigit homines veluti pecora, quæ natu-
ra prona, & venti obedientia finxit, ſenſuum illecebris
ſervire. An vero reſpubl. in qua magnus horum talium
numerus eſt, bene conſtituta dici mereatur, optime ju-
dicaverint, qui publici boni naturam penitus paulo ha-
bent cognitam. Nulla certe eſt lapmarii illa ratio: nam
ſi modo indolem cordis humani ſerio ſcrutamur, facile
apparebit, non tale eſſe hoc vitium, quod hominem,
poſtquam cum objecto ſenſus ſuos delectante ſemel ite-
rumque ſeſe univit, ſedato belluino iſto ſtimulo, jam
quieſcere ſinat, deſiderium quippe hominis infinitum
eſt, neque vano, inſtante, labiliſque objecto exſatiari
poſteſt; Conf. maxime Rev. D. D. Buddens *Inſtit. Theol.*
Monl. P. I. C. I. Sect. IV. §. XXVI. ſqq. Potius, ubi ſemel pu-
doris ac modeſtix repagula perfringere quis non dubi-
tavit, experietur, turpiſſimas has ſtammas ipſo libidinis
exercitio in tantum augeri, ut tandem ne ab honeſtiſſimarum
etiam ſeminarum quidem pudicitix violatione ſibi
temperare poſſit. Et quæſo, nonne prudentius agit,
ſecuritatique melius conſulit, qui regni pomæria dili-
genter cuſtodit, quam qui his neglectis liberum ſtatim
hoſti ad ipſos muros concedit aditum? De Monarchis
Ægyptiorum teſtatur Herodorus *L. II. 177.* & Diodor. *p. 69.*
lege coëgiſſe cives cunctos, quotannis apud ipſos profite-
ri, quod vitæ genus, & quomodo colerent. Sin autem hoc
intermiſiſſet quiſpiam, aut non bonæ frugis homo fuiſ-
ſet inventus, capitaliter in eum advertebatur. Sanè Otia
ſi

si tollas, periere cupidinis arcus, & quæcunque hoc ipsum imitatur respubl. optime & castitati & moribus civium prospicit, neque ad turpia remedia quibus adulteria, incestus & alia luxuriæ crimina compescuntur, confugere necessum habebit. Aliquando hoc fieri non posse, ajunt; hoc in questione est, an ergo Deus major non est diabolo? fidelibus omnia possibilis sunt per fidem. Marc. IX. 23. ita recte Dn. Stryck. de jure Lic. C. III. n. 62. Lenocinium jam suo tempore fieri prohibuit, & factum punivit Justinianus, in Nov. 14. Interim tamen non eo inficias, sæpius etiam tacite tantum nefas tolerari, & quibusdam in locis pudorem hujus, multitudine peccantium plane esse sublatum, licet fœda res sit, sinistra atque detestabilis & a gravissimis omnis ævi viris merito damnata. Imo salva conscientia nunquam hic connivere potest judex, nisi in casu ubi criminis coercitio plenariam reipubl. ruinam posse traheret, quod, an tam facile existere queat, valde ambigo. Conf. Dn. Stryck. de jur. Lic. C. III. n. 94. sqq. § C. V. n. II. Dn. Brückner. Diss. de eo quod justum est in foro ext. & int. C. II. §. 4. Neque juvabit, ex Can. I. Dist. XIII. periculi necessitatem fingere, ubi DEUS ipse administrata justitiæ rationem exigit. Neque ad toleranda lupanaria inducere quemque debent pontificum quorundam statuta, aut perverfi aliorum populorum mores; stultissimum quippe illud, existimare omnia justa esse, que scita sunt in populorum institutis aut legibus. Est enim unum jus, quo derivata est hominum societas, & quod lex constituit una, qua lex est recta ratio imperandi atque prohibendi, quam qui negat, is est injustus, sive est scripta usquam, sive nusquam. Cicero. de Leg. L. I. Nos Germani sequamur majores nostros, apud quos, teste Tac. Germ. XIX. 3. publicæ pudicitie nulla venia erat, non forma, non ætate non opibus maritum invenerit. Nemo illic vitia ridet, nec corrumpere & corrumpi, seculum vocatur. Ultima tamen hæc verba non ita crude accipienda, sed ita potissimum, ut ad libidinis

nis odium referantur; nam utique & corrumpere & corrumpi, seculum est, ubi *diem noctemque potare nulli probrum.* Quod de iisdem testatur idem autor *C. XXII. 3.* In hoc vero parentum vestigia sedulo premuntur a posteris, nam in hunc usque diem genti teutonice ebrietatis vitium ita commune est, ut nec notabile quidem aut secedum a plurimis judicetur. Imo eo usque invalvit, ut pro insanabili plane morbo jam habitum fuerit a Carolo V. Hic enim, cum in conventu Ratisbonensi generosa essent vina, multiq; Germani ex comotationibus assiduis extinguerentur, & Hispani ipsi sepius suaderent, ut huic malo pena quadam obviam iretur: Quid faciam? respondit; doleo stultitiam meorum Germanorum, sed tam facile illud obtinero, ac si vobis Hispanis manus constringere vellem, ne furentur. Chytr. *p. 3. Chron. Saxon. L. XIX. p. 203. In Orat. funeb. Caroli V. Brunemann in Proc. Ingu. C. V. n. 8.* Admiratione dignum ait, quomodo Magistratus rem tam necessariam neglexerint, ut hodie crapula sit impunita. Adeoque hæc sola impunitas tot seculis continuata, justa causa esse potest concatenatarum calamitatum Germanie. Divine vindictæ hoc crimen, quod per se est plus quam belluinum, & aliorum scelerum mater fecundissima, committimus: Ergo non miremur vindictam divinam grassari in eos, quorum scelera impunita & clamantia sunt. Conferri utique hic meretur *Dissert. Inaug. Dn. Joh. Aug. Köhlau, Hale 1705. Præf. Dn. Bodino habita de jure circa ebrietatem, C. IV.* ubi demonstratur, gravissimum ebrietatem delictum esse, atque legibus divinis, naturæ, civilibus, & canonibus damnari. Enim *ebrietas*, quod Augustini verbis dicam, *ex Epist. Sacr. Virg. flagitiorum omnium mater, culparumque materia, radix criminum, origo vitiorum, turbatio capitis, subversio sensus, tempestas lingue, procella corporis, naufragium castitatis, amissio temporis, insania voluntaria, ignominiosus languor, turpitudine morum, dedecus vite, honestatis infamia, anime corruptela.* Vix unquam tamen videmus tantum flagitium puniri, nihil fere magis licitum

licitum est, quam ebrietati indulgere, cum tamen ebriofis abominationi sint DEO, despiciantur ab angelis, derideantur ab hominibus, confundantur a dæmonibus. Sunt plura adhuc, quibus seriem hanc peccatorum, quæ per conniventiam tolerari solent, continuare possem, e. g. ludii publici, spectacula, comædiæ & id genus sexcenta alia, quæ permittuntur quotidie, cum tamen certum sit, Deum iisdem irasci quam vehementissime; sed propositi ratio jubet, ut properem ad finem. De ludis interim videri potest Sum. Rev. D. D. Buddeus, qui in *Inst. Theol. Moral. P. II. C. III. Sect. V. §. XXV. in not.* hanc rem egregie plane tractat. Add. Dn. Stryck. *de jure lic. C. III. n. 72. sqq.* Unum hic adijcere operæ duco pretium: nempe, quamvis adeo fœda sunt, quæ hic recensuimus, tamen ut bene facta plerumque defendi ex eo, quod ita agere mos sit; & sey also der alte Gebrauch. Id vero eleganter plane expressit B. Rhenanus in Comment. ad Taciti supra citata verba: *Nemo illic vitia ridet &c.* quem locum, non possum, quin hic adscribam. *Quanto sanctiores, inquit, fuerit nobis ethnici! Nam quotusquisque hodie vitia non ridet, vel quantumvis enormibus flagitiis non prætexit illud, SIC SÆCULUM EST? Si quis aliena matrimonia contaminantem aut puellis illudentem, damnet, statim audit SIC SÆCULUM EST. Si bonus Vir pessimam istam potandi consuetudinem reprehendat, mox adest, qui excuset, quod sic hodie SÆCULUM SIT. Si quis improbet morem, quo juvenes in militiam temere proficiuntur, ad nullam non scelus patrandum erudiendi, huic mox dicitur, SIC SÆCULUM EST. Si quis miretur sacerdotum in parandis præbendis insatiabilitatem, audit, SIC SÆCULUM EST. Si quis immodicum mortalium studium in parandis divitiis, questum illicitum, atque contractuum iniquitatem detestetur, huic tanquam nescienti allegabitur, SIC SÆCULUM EST. In summa nullis non eritis, nequitis, criminibus, obtendimus SIC SÆCULUM EST. Dissimiles igitur majoribus nostris, vitia ridemus, nobisque blandimur,*

Et corruptentes ac corrupti, decipientes alios ac circumferibentes, culpam in seculum rejicimus. Sequantur ergo seculum quibuscumque illud placet, hoc saltem sciant, firmissimam persistere Numinis sanctionem, & nequaquam bonum aut malum facinus cujusquam pro nihilo haberi DEO, sed diversa premia bonos, malosque diversa premia sequi, & licet in his terris judices fileant, sentient tamen ultrices diras, quæ terrebunt improbos non ardentibus tædis, ut in scenis Orestem, sed conscientiaë surdis ictibus & imagine facinorum.

§. XXXI.

Tandem & illa, quæ licet in se considerata vere justa piæque non sint, tamen legibus humanis, vel secundum praxin judiciorum impunita dimittuntur atque cujusvis honestati religionique permittuntur, DEO commissis annumerari possunt. Ideo namque hæc talia in medio relinquit judex, ut ipsi nos, quid honestum sit, quid voluntati divinæ congruat, recteque constitutæ rationi nostræ sit conforme, libere statuamus. Hoc autem judicium non aliunde instruendum, nisi ab ipsis justis æquique, quæ DEUS ipse hominibus indidit, principiis, connataque recti notitia, cujus particulam Creator optimus etiam post lapsum, ex ineffabili sua misericordia, reliquam nobis esse voluit. Huc tendit Poëta ille ethnicus dum canit:

*An dubium est habitare DEUM sub pectore nostro,
In cælumque redire animas celoque venire.*

De naturali hominum honestate verba quoque facit Tacitus Ann. III. 26. *Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coercitionibus agebant; neque premiis opus erat, cum honesta suoque ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per meritum ventabantur.* Idem de Romanis testatur Sallust. *Catil. 9, 1. Jus bonum.*

bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat. Plin. L. 4. ep. 20. Neque enim minus apud nos honestas, quam apud alios necessitas valet. Et de Scythis Justinus II. 2. 5. *Justitia gentis ingenis culta non legibus.* Ita gentiles in depradicando virtutis amore consentiunt. Quemadmodum autem nos Christiani ex revelato verbo sumus edocti, speciem saltem bonam in actionibus haud sufficere, neque, nisi ex serio illo studio sese ad voluntatem Numinis componendi proficiscantur, & *ἐν ἀπλότητι καὶ ἐλικρίνεια θεῶν* in simplicitate & sinceritate DEI peragantur, easdem, recte factorum laudem mereri; ita illi virtutem non existimarunt, nisi quæ ex libero recte agendi proposito fuit enata. Itaque Plinius secundus, quod se ex officio munificum ac liberalem præstiterat amico, non putat sibi laudis titulos esse quæsitos, sed culpam vitasse. Non ideo tamen, ait L. III. Ep. II. *eximiam gloriam meruisse me, ut ille predicat, credo, sed tamen effugisse flagitium: simile huic est illud Venusini:*

--- --- --- *Vitavi demique culpam*
Non laudem merui. --- --- ---

Oportet siquidem quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare, jucundum tamen si prohiberi publice videas, quod nunquam tibi ipsi permiseris. Plin. L. 5. Ep. 14. Idem significant verba, quæ leguntur in *Tr. du point d'honneur* p. 233. *L'homme interieur est proprement la conscience d'un homme, qui le porte à aimer & à pratiquer la vertu par le pur zèle, qu'il a pour la droiture, ne se souciant pas, que cette vertu demeure cachée & luy suffisant, que sa propre conscience, qui le porte au bien, luy serve de témoin.* Hæ fane imaginis divinæ sunt reliquiæ, ipsumque adeo Deum autorem agnoscunt, unde, si quæ hac lance trucidantur, divino eadem dijudicari judicio, quis dubitat? fane quæ in hoc foro statuuntur, iis ipse DEUS tantam autoritatem imperit, ut a nullo Regum impune contemni queant. Multa etiam hic

K 2 repræ-

reprehenduntur, quæ alias ab animadversione humana libera sunt. Hoc est quod Paulus in *l. 144 ff. de R. J.* tradit, *Non omne quod licet, honestum est.* Et Modestinus in *l. 42. de Rit. Nupt. semper in conjunctionibus non solum quid liceat, considerandum est, sed & quid honestum sit.* hoc est, æqui bonique istis ab optimo Creatore nobis inditis principiis conveniat. Veluti etiam recte Claudianus Honorium admonet, ut non quod liceat, sed quod deceat in omni vita spectet publica privataque.

*Non tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit,
Occurrat, mentemque domet respectus honesti.*

Videamus quædam exempla causarum, quæ privato huic iudicio relinquere, mos est. Hoc nomine primum considerari merentur sponsalia sine testibus contracta, quæ quidem jure civili vi obligandi destituuntur, an autem propterea ab iisdem recedere a cujusvis libitu pendet? Equidem ut in aliis pactis, per leges civiles & ecclesiasticas certa requisita exiguntur, quæ si observata non fuerint in foro civili, pro validis non habentur. Vide rationem in *Nov. 47.* pari ratione ob matrimonii dignitatem & publicam honestatem, arbitri atque testes in sponsalibus contrahendis adesse debent, cum quæ clam contrahuntur, non careant turpitudinis, inhonestatis & malitiæ suspitione, unde Luther *Tr. Von Ehe. Sachen: Wer die Ehe im Winckel sucht / der ist ein Ehe-Dieb und hat sie nicht mit Gott liber kommen.* Et hæc clandestina, ut vocantur, sponsalia, teste Carpz. *J. C. l. 2. def. 32 33.* de jure Saxonico sunt ipso jure nulla, licet de jure communi secundum *C. 2. X. de Cland. desponsat.* si personæ contrahentium hoc voluerint publicare, comprobentur, tanquam a principio in Ecclesia conspectu contracta. Nos saltem hic inquirere constitui- mus: an, ubi ex causa modo allegata a sponsalibus resilire permillum, salva honestate id fieri queat? ad quod respondeo negando: nam honestum plane non est, ut quis a da-
ta

ta fide recedat, cum grave sit hanc fallere *l. r. ff. de const. pecun.* Sponsalia hæc mutuo consensu jam fuere inita, hic, si liber fuerit, perfectam inducit obligationem, de jure natura pariter ac divino, sive clam, sive palam fuerit declaratus. Promissa sunt servanda, hæc enim si negligantur, socialitas salva esse nequit; & pacta præcipuum sunt medium ad illa acquirenda, quibus indigemus, si alii sua sponte ea præstare nolint. Si quis autem certus non sit, fidem sibi datam servatum iri, non temere ut pactum ineat, aut promissis fidat, se induci patietur. Nulli hominum fas est, suo sermone pro lubitu uti vel abuti, sed eundem quilibet ita tenetur adhibere, ne alios ullo modo lædat, gravissime autem læditur is, cui fides data non servatur: summe Rever. Dn. D. Buddeus *Institut. Theol. Moral. P. II. C. III. Sect. IV. §. X. seqq.* Hinc qui a sponsalibus, clandestinis licet, recedit, non absolvetur, quamvis si externum forum spectes, salvam rem habeat, nisi forte aliunde impediatur obligationi huic satisfacere. Idem dicendum de contractu chirographario, ex hoc enim resultat obligatio litterarum, & debitor, qui spe futuræ numerationis pecuniam se accepisse confessus est, quam tamen non accepit, ex chirographo post biennium efficaciter obligatur. *l. r. Inst. de literar. Oblig.* Ita enim jus civile finiendis litibus consulere voluit, simulque vigilantia civium providit, ne illi negligenter chirographa relinquunt apud eos, a quibus nihil acceperunt. Ast improbus ille exactor, qui petit, quod scit sibi non deberi, ne credat sopiendis conscientia stimulis hic sufficere autoritatem rei judicatz. Hinc vere christianum monitum est B. Brunnemanni *de Proc. fori Inst. & abbrev. C. I n. 12.* quando ait: *Quilibet in judicio acturus exploret conscientiam suam, non tantum an jure, sed etiam an bona cum conscientia & sine anime læsione litem movere & in judicio externo victoriam reportare possit: nam si hoc non fiat, licet vel mille judicata pro se habeat, non tamen in anime foro obtinebit.*

sed causa cadet, forte cum eterno suo malo: nec enim ut vulgata *J. C.* regula habet, peccatum dimittitur, nisi restituatur ablatum; quod si igitur actio movenda prius in conscientia foro intenderetur, minus vitium segetem haberemus: Simile iudicium est, de latione in emtione licita. Equidem legibus civilibus proditum est, In pretio emptionis venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire. l. 16. §. 4 ff. de min. l. 22. §. 3 ff. Locati. & secundum l. 8. C. de Resc. Vend. hec est emptionis & venditionis substantia, quod emptor viliori comparandi, venditor cariore distribuendi vorum gerentes, ad hunc contractum accedant, vixq; post multas contentiones paulatim venditore de eo, quod petenti detrahente, emtore autem huius, quod obtulerat addente, ad certum consentiunt pretium. At hic denno res ad cujusvis reidit probitatem: nam si iudices in quamvis lationem, quæ hic contingit, animadvertent, rerum commercia nimis interturbarentur, & tribunalia huiusmodi litibus terminandis vix ulla sufficerent: quædam ergo iniquitas ex conditione hominum impune transit, neque adversus eandem remedium comparatum invenitur. Non tamen propterea putandum, recte fieri, si cum proximi iactura atque damno quis ditescat; videant potius contrahentes, quod rectissime adnotavit B. Dn. Schroeter *Cas. Consc. XX.* ne vulnus conscientie suæ, quæ res est simplicissima, secundum Apostolum, in gentibus factum accusans, & defendens unquam insigant, & scienter contra illam committentes ad gehennam, quæ sulphure ac pice contractam hac ratione pinguedinem ita absumat, ut eam recipere prius non liceat, donec ad ultimum, denique obolum satisfecerint. Sane voluntas DEI est, τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτήειν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. διότι ἔκδικος ὁ κύριος περὶ πάντων τῶν. 1. *Thess. IV. 6.* In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti, qui vero plus æquo stipulatus est, rem ad æqualitatem reducere, ex prohi & pii hominis officio tenetur, *Grot. de J. B. & P. L. III. c. X. §. V. n. 2.* Pour être véritablement honnête homme, ait Autor

du

du point d'onneur, in fine præfat. il faut l'érre en toutes choses
 & dans tous les tems & les états de la vie. Et Viri boni est, ex
 Antipatri sententia, apud Cic. de Off. III, 12. semper ad id
 contendere, quod natura æquius, melius, humanius dicitur.
 Quamvis ergo avaritia rationibus defensionis haud careat,
 & multa prædandi nomina non absque honestatis specie
 excogitentur, variisque artificii pretia rerum intendan-
 tur, quod inprimis accidit, si necessitas urgeat, vel cupi-
 ditas rem habendi animadvertatur, quæ depravata hodie
 consuetudo est; attamen turpissimæ hæc fraudes atque de-
 ceptiones tum juri naturæ contrariantur, tum DEUM vindicem
 habent: in illis enim quæ in hoc sæculo non vindican-
 tur, divina judicia locum inveniunt. *Can. 7. Caus. VI.
 qu. I. Conf. Dn. Stryk. de For. Conf. C. V. n. us. & de Jure
 Lic. C. II. n. 78. add. Puffendorff. de J. N. & G. L. V. C. III.
 §. 10.* Tandem parum honesti videntur & illi, qui inju-
 rias ab aliis acceptas nimis rigide ulciscuntur, & ut ab i-
 gnominia, quam sibi illatam arbitrantur, sese liberent, ad
 duellum alios provocant. Hoc quidem olim licebat, &
 quod mireris, ipsi Reges tragicis hæc spectaculis sæpius
 spectatores aderant. Ira enim refert Autor du *Tr. du point d'
 hon. p. 162.* ubi de duellis agens ait: *Nous avons même des exem-
 ples, que des Rois on voulu honorer de leur presence ces sortes de
 tragedies. Henry second encore infecté de ces mauvaises maximes,
 non seulement permet à Jarnac & à la Chastaigneraye de se battre,
 luy qui étoit obligé, de l'empêcher par un devoir indispensable;
 mais fit luy même, selon les paroles de l'historien, dresser des lices,
 & en voulut être spectateur avec toute sa cour, comme si c'eût été
 un Roy idolatre, qui se fût fait un plaisir d'un combat de gladi-
 ateurs. Hist. de Fr. Henry II. ann. 1547. & 1556.* Ast idem scri-
 ptor in sequentibus impietatem duellorum demonstrat,
 atque evincit, Majestatem iisdem lædi, neque salva con-
 scientia ab ullo Rege, quippe divinis legibus contraria,
 tolerari posse. Id quod quidem Principes jam diu optime
 agno-

agnoverunt, unde dudum hæc non amplius fuere licita, sed saluberrimis constitutionibus huic malo obviam itum, Neque etiam dubitandum, belluinos istos congressus, qui cum naturæ divinisque legibus pugnant, nil honesti in se habere, sed honorem pariter atque conscientiam gravissime lædere. Vid. Schroeter *Cæs. Const. LI*. Interim vehementer homines lætantur, si contigerit, sumpsisse de quopiam vindictam & incredibilis ex hac ultione solet percipi delectatio, adeo ut pro ea in ultimum vitæ famæque discrimen sese conjiciant. Nam ex Publico Mimo:

Læso doloris remedium inimici dolor.

Idque vel morituris ultimum ultionis remanet solatium. Unde Catilinæ conjuratorum Ducis hæc postrema ad conjurationis socios verba referuntur: *Quod si virtuti vestra fortuna inviderit, cavete, ne inulti animam amittatis.* Tac. ann. IV. Et Juvenal. *Saty. 3.*

Vindicta bonum vitæ jucundius ipsa.

Et nil dulcius esse ultione læsis, Quintil. scribit. An autem, quæ ex tali principio procedit actio, honesta sit, quam plurimi parum curæ habent. Equidem diserta verba sunt §. 10. *Inst. de Injur. de omni injuria eum, qui passus est, posse vel criminaliter agere vel civiliter, quæ confirmantur l. 7. §. 6. l. 37. §. 1. §. 1. ult. ff. eod.* Moribus etiam actio injuriarum non tantum criminaliter, sed sæpius etiam civiliter intentatur. Vid. Schultz. *ad h. t.* Hæc tamen nondum evincunt; ultionem, quam hac ratione leges admittunt, omnino esse probandam, namque honestatis studiosus non est vindictæ cupidus, nec nisi necessitate quadam adactus, quod adversus ipsum peccatum fuit, ulciscitur. Ita, si quidem realis viro bono injuria illata fuerit, damnum hoc legitimo juris remedio prosequitur, ne malitiæ facinorosorum indulgere suæque abjicere videatur. Porro, si in publico officio constitutus, seiusmodi maledictis proscinderetur, ut alii exinde scandalum facile accipere possent, hic ne frustram

fram de se suspensionem tacendo ipse sibi accersat, atque sibi & publicæ rei noceat, tales injurias salva honestate vindicet. Simili ratione quilibet bonus falso objectum crimen a se amovet, ea saltim intentione, ut suæ innocentiae consulatur, non vero ut adversario molestias creet, atque dolori & iræ suæ satisfaciatur, talis enim vindicta profus inhoneſta est, quippe quæ non tantum in sacris litteris, sed ab ipsa quoque recta ratione damnatur, prout ipsorummet gentiliū testimonia id comprobant. H. Grot. *de J. B. & P. L. II. C. XX. §. 5.* Dn. D. Buddeus *Iust. Theol. Moral. P. II. S. IV. §. XXII.* Hinc recte Bachovius ad *§. fin. n. 2. Inst. de Act.* statuit, *vix ullam satis justam causam esse Christiano agendi injuriarum, nisi ubi hoc fieri publice quodammodo interest: vel in exemplum, ut alii ab ejusmodi petulantia absterreantur, vel ob personam ejus, qui injuria affectus, veluti si publicum officium administraret, quem ab injuriis immunitatem & integritatem fame haberi, publice interest, ne contemptus exponatur, & administrando muneri suo minus reddatur idoneus, vel ex consuetudine indignis officiis publicis habeatur.* add. Dn. Stryck. *de Foro Consc. C. VI. n. 55.* Qui vero levi saltim contumelia laesit, vel injuria notatus fuit, is ex virtute magnanimitatis, aut ex præscripto Christianæ perfectionis amore, alteri injurias condonet ignoscatque; Tantum enim abest, ut ex norma virtutis operans odia in sinu foveat, ut potius gaudeat de occasione hac, qua humilitatem longanimitatemque suam, ad Christi Salvatoris exemplum, exercere queat. Elegantissime hanc in rem differit sæpe laudatus Auctor *du point d'hon.* *

L

p. 273.

* Dignissimus sane hic libellus esset, qui in plurimorum versaretur manibus, scopus enim, ad quem autor collimat, est, ut inter christianos veram charitatem stabiliret, cuiusque hæc non aliunde magis, quam per hanc mundæ gloriæ

p. 273. Le véritable point d'honneur allegue la loy du Christianisme, qui excuse la faute & le coupable, & qui ne fait point consister l'honneur, a se venger d'une offense, quoy que ce fust même legitimement, mais à la pardonner. Et ainsi la raison convaincue, elle même fait peu à peu condescendre la nature à écouter la religion, ou la sagesse Chretienne. Elle luy fait voir, combien il est glorieux & louable, de regarder les autres hommes dans soy même, & de nous regarder nous même dans les autres; de regarder nos propres fautes & nostre foiblesse, dans leurs foiblesse & dans leurs fautes, de les regarder, dis-je, comme nous touchant de consanguinité par la nature, de faire reflexion que l'honneur ne se perd pas par des injures, qu'on nous dit, mais par les mauvaises actions, que nous faisons, & que si la conscience ne reproche rien, tous les reproches de tout le monde ensemble ne peuvent pas ôter l'honneur: Elle luy fait voir contre les sentimens du quant-à-moy, que celuy qui souffre patiemment une injure, augmente par cela même, qui est hors du commun, son honneur & sa reputation, bien loin de la diminuer; & qu'il importe peu, que quelques-uns qui ont le jugement corrompu, tournent par des noms inventez cette vertu en deshonneur; puisque ces sortes, de jugemens mal faits ne changent ny la chose en soy, ny la véritable opinion

que

gloriam, cui homines tantopere inbiant, turbetur, in eo est Autor, ut lubricitatem honoris mundani ostendat, que pro eo allegari solent argumenta refutet, quis verum Christianorum honor esse debeat, comprobet, & que subinde hic committuntur, fallacias detegat: qua singula rationibus philosophicis suffulta, ipsius revelati verbi dicta solide confirmat, media quoque ad finem hunc facientia cap. ult. luculenter proponit. prodiit. Parisiis 1676. 11. Tit. suite de la Civilité Françoisse ou Traité du point d'honneur & des regles pour converser & se conduire sagement avec les incivils & les facheux.

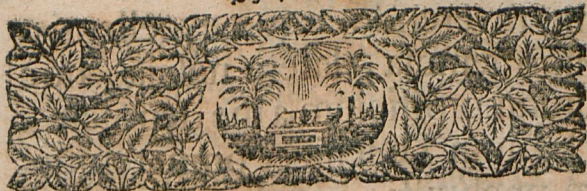
que l'on en doit avoir ; non plus que le sucre ne change pas, ny ne laisse pas d'être doux, encore qu'un malade, qui a le goust dépravé, le trouve amer. Ex his quoque iudicium ferri potest de altero illo injurias vindicandi modo, quem itidem iudiciorum praxis adprobavit, vulgo Retorsionem vocant, quæ quid sibi velit, facile est intelligere ex responso Scabinorum Lipsiensium. M. Febr. 1636, in causa J. O. contra N. N. zu Wittenberg. Hat J. O. in seiner Retorsion Schriffte sich dieser Formalien gebrauchet; Er wolte N. N. wie auch allen demjenigen / so der Injurien Autores und Anstifter / als böshafftigen Injurianten und Dissamanten / die uff ihn erlogene fälschliche und erdichtete Ansslage / in ihren eignen Hals und Busen darauß sie dieselbe gespeyet / zu verschlucken und zu verdauen wieder zurücke geschoben haben / dergestalt und also / daß er sie so lange vor höchst sträffliche Ehrens Schänder und für diejenige davor er gescholten worden ic. achte / und halte / biß sie uff ihn wie recht / dergleichen erwiesen und ihn durch Urtheil und Recht überzeuget hätten ic. So wird solche Schriffte vor eine zu recht zugelassene Retorsion gehalten / und es mag der Retorquent J. O. ob hätte er der Sache zu viel gethan / und den Modum retorquendi überschritten / mit bestaude nicht beschuldiget werden. V. N. W. Sane a turpissimo hoc omnis Christianæ Charitatis neglectu & malevolo erga proximum animo invidiæ stimulis adeo agitato, quilibet bonus abhorret; indigna plane hæc sunt, quæ inter Christianos audiri debeant. Sunt tamen quibus placent, qui propterea eorum patrociniū susceperunt, sed solide eos confutat Dn. Stryk. de For. Consc. C. VI. n. 61. unde plura peti possunt. Instituto nostro, quæ dicta sunt, sufficiant. Faxit ter Optimus terque Maximus DEUS, qui olim mundo adierit iustissimus Iudex, atque impium genus

cæli ruina æternisque cruciatibus præmet, ut post elementa calore soluta & cæcos in ejusdem adventu magno impetu disruptos, nos a mortuis excitati, post extremum illud atque ultimum judicium, in eorum numero inveniamur, qui ad Thronum agni evecti in omnes æternitates optatisimum illud: *ἡ σωτηρία τοῦ θεοῦ ἡμῶν τῶ καὶ θνητῶν ἡμῶν τοῦ θεοῦ, καὶ τῶ Αἰεῖω*; acclamant. Huic, qui Rex Regum, Dominus Dominantium existit, pro divino, quo hæctenus nobis quam clementissime adfuit, auxilio, sit

LAUS HONOR ET
GLORIA

F I N I S.

Nobilissimo atque eruditissimo

CANDIDATO
DN. VLRICO MAR-
BACHIO,

S. P. D.

P R A E S E S.

Nefas ducerem non gratu-
lari Tibi, Clarissime
MARBACHI, cujus
virtus ac eruditio, Parenti maxi-
me

me reverendo atque excellentis-
 fimo æmula, latere nescia, hoc
 omnino officium a me deposcit.
 Dignum Te scilicet omni tempo-
 re præbuiſti, qui Argentoratum
 patriam coleres, quam nos urbem
 ab argento sic appellatam, & Ro-
 manorum veterum ævo ærarium
 locupletissimum fuiſſe accepimus.
 Tibi autem ex hoc ærario ejus-
 modi divitiæ obtigerunt, quæ non
 inconstantes ac fluxæ sunt, sed
 perpetuo & sine amittendi peri-
 culo possidentur, decusque Tibi
 & gloriam sempiternam promit-
 tunt. Has ingenii Tui & doctri-
 næ multijugæ opes, tum in urbe
 natali, tum in academiis aliis par-
 tas, & specimine jam illustri pro-
 batas

batas mox in literatorum societa-
 tibus inque curia & foro expones,
 & majora virtutis ac scientiarum
 præmia reportabis. Quod & e-
 go, præstantiæ Tuæ testis, voveo,
 & totus Jureconsultorum Sena-
 tus mecum precatur. Vale!
 Dabam Jenæ, die XII. Julii An.
 Christ. M DCC XII.

Ergo vos

habet in hoc in litteris tuis societas
tuis inuenitur & tunc expones
& in iura uentis se
prima reportat. Quid &
eo prestante. Tunc tunc uocet
& tunc inuenitur omni
tuis inuenitur. Vale!
Dabam tunc, die XII. Julii An.
Christi M DCC XII.

Ergo

ERgo tot egregiis colophonem
hunc addere pugnis,
Et meritos Titulos inde referre
paras?

MARBACHIDE, Alfatici quem tanquam no-
bile Pindi
Depositum in præsens terra Thuringa
tenet.

Te semel atq; iterum vidit rumore secundo
Pugnantem in docto pulvere nostra
Schola.

Hinc Tibi Jenenses paria ad certamina
Musæ

Victori plausus sæpe dedere novos.
Sed quæ suscipitur nunc, decretoria pu-
gna est,
Vnde datur studiis palma suprema tuis

Hoc age! Pierios consummature trium-
phos:

Plaudit Fama Tibi, fertaque nectit
Honos.

Inde coronatum patrius mirabitur Ellus;
Servabit nomen ripa Salana tuum.

Imples ipse *Patris Venerandi* vota, pro-
basque

Te fecisse, tuum quod fuit. Euge!
bene!

Cætera jam *committe DEO*; dabit Ille,
quod optas,

Vt profis aliis largiter, atque Tibi,
Quo-Te-cunque loco, quaque in statione
jubebit

Tam bene collectas promere mentis
opes.

Nobilisf. DN. MARBACHIO, post tot alios Academicos
conflictus, in incluta Universitate Jenensi Disputationem
Inauguralem Juridicam proponenti, Feliciter! accinit
ex Patria

SAMVEL ARTOPOEVVS, P. L.

Qui nulla ingreditur macula suffu-
sus, amatque

Ex animo rectum, justitiam-
que colit;

Cui neque cor fraudes agitatur, neque sub-
dola lingua est;

A quo se laesum dicere nemo potest;

Quem mutare fidem nunquam jactura,
coëgit:

Vis illi exterior nulla nocere potest.

Non, quaecunque homines spargunt con-
vicia pravi,

Illius unquam animum terrificare
queunt.

Non, si illum exagitant ofores undique,
amici.

Omnia pro Christi nomine ludus e-
runt,

Felices, quorum constanter mens ita
sentit:

Præmia namque pios quanta subinde
manent?

Eloquar, an tacitus fileam? perdulcis
amice,

In Te, MARBACHI, tale videre licet.
Aspice quam facili post nubila rideat ore
Sol, atque ex spinis quam rosa dulcis
eat.

Perge, velut pergis, Tibi gloria crescet
in horas

Æquatura brevi nomina magna Patrum.
Hinc pro more Tibi grator voveoque:
Supremo

Vt Tua sit semper cura placere DEO.

Deproberab.

M. JO. ERNESTVS STOLTE.

VD 18

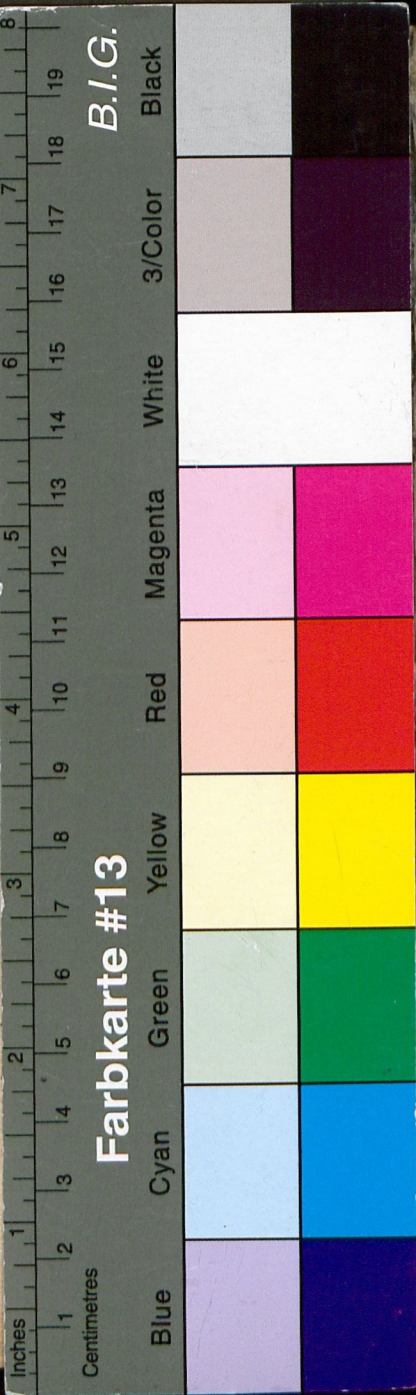
ULB Halle

3

006 754 961

I. N. 7.
DISSERTATIO INAUGURALIS

26

13

DE
DEO COMMISSIS,

Was Gott befohlen wird / 1712, 24

QVAM
DIRIGENTE SVMMO RERVM ARBITRO
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
D O M I N O

GVILIELMO HENRICO,

DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE AC MONTIVM,
ANGARIAE, WESTPHALIAE ET RELIQA.

IN ALMA SALANA

ITA DECERNENTE ILLVSTRI ICTORVM ORDINE
P R A E S I D E

VIRO ILLVSTRI ATQVE MAGNIFICO

D O M I N O

CHRISTIANO WILDVOGELIO,

ICTO CONSVMMATISSIMO,
CONSILIARIO SAXO-ISENACENSI INTIMO, CVRIÆ PROV. ET
SCAB. NEC NON FACVLTAT. JVRID. ASSESSORE GRAVIS-
SIMO, VT ET ANTECESSORE CELEBERRIMO,

MAECENATE PIA DEVOTIONE AD CINERES COLENDO

PRO LICENTIA

SVMMOS IN VTROQVE JVRE HONORES CAPESSENDI

D. XVI. JVLII M. DCC. XII.

PLACIDAE DISQVISITIONI EXPONIT

VLRICVS MARBACHIVS, ARGENTORAT.

I E N A E, LITTERIS MVLLERIANIS.

20